

สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

คุณหญิงอัมพร มีสุข

เสน่ห์ จามริก

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

ผู้เขียน

คุณหญิงอัมพร มีสุข

เสนอห์ จามริก

วันที่ 6 ธันวาคม 2543

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

โดย คุณหญิงอัมพร มีสุข
เสน่ห์ จามริก

จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
422 ถนนพญาไท (ใกล้สะพานหัวช้าง)
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
ตู้ ปณ.400 ปณจ.รองเมือง กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2219-2977-9
โทรสาร 0-2219-2973
โทรศัพท์เพื่อร้องเรียน 1377
www.nhrc.or.th

Call No. : ข ๑๖1.75 ๑๕๕๐1 25๖๐-๖

Accession No. : ข 86

Dated : 16 ส.ค. 2556

Price : 150-

พิมพ์ครั้งที่ 3 พฤศจิกายน 2547
จำนวนพิมพ์ 5,000 เล่ม
แบบปก ประพาส สาริกานนท์

คำนำ

ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดที่ทำการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในวันที่ 14 มกราคม 2547 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ จึงจัดพิมพ์หนังสือชุดความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนเพื่อทูลเกล้าฯ ถวาย จำนวน 3 เล่ม และหนังสือ “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” เป็นหนึ่งในหนังสือชุดความรู้ดังกล่าว งานเขียนเล่มนี้เรียบเรียงจากปาฐกถาหัวข้อ “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” โดยคุณหญิงอัมพร มีสุข และศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ส่วนแรกเป็นปาฐกถาสีรินธรที่คุณหญิงอัมพร มีสุข ได้แสดงไว้เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2543 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และส่วนที่สองเป็นปาฐกถานำของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ในการประชุมเสวนาวาระครบรอบสามปี รัฐธรรมนูญของประชาชน เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2543 ณ โรงแรมเจ้าพระยาปาร์ค กรุงเทพฯ

ปัจจุบันสถานะและพัฒนาการของ “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” กำลังได้รับการกล่าวขวัญถึงในสองทิศทางใหญ่ๆ ซึ่งเมื่อนำมาเทียบเคียงกันแล้วจะพบว่าสวนทางหรือตรงข้ามกัน

ในด้านหนึ่ง รัฐธรรมนูญ 2540 ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนของประชาชนไทยอย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยขยายขอบข่ายจากสิทธิของปัจเจกชนตามกรอบวัฒนธรรมและนิติธรรมแบบตะวันตก ไปถึง “สิทธิชุมชนท้องถิ่น” ที่เชื่อมคนเข้ากับชุมชนและฐานทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอกฎหมายและตรวจสอบนักการเมืองโดยตรง และกำหนดให้สร้างกลไกอิสระมาตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐอีกด้วย

จึงเท่ากับว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นทั้งผลและเหตุของการที่ชุมชนท้องถิ่นกำลังเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจนเป็นกระแสและขบวนการ

อีกด้านหนึ่งในทางปฏิบัติ รัฐธรรมนูญและรูปแบบประชาธิปไตยก็ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงรักษาสถานะ อำนาจของกลุ่มบุคคลที่ได้รับสิทธิประโยชน์และโอกาสที่เหนือกว่ารวมทั้งเป็นเครื่องมือลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนดังเช่นที่เป็นมา และดูเหมือนว่าการละเมิดสิทธิเสรีภาพของสามัญชนนับวันจะหนักหน่วงและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ในสภาพที่เกณฑ์วัดคุณค่าการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมมุ่งเน้นไปที่การเติบโตและความสำเร็จทางเศรษฐกิจและสิทธิถูกจำกัดไว้กับตัวบทกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามวิธีคิดและระบบนิติศาสตร์ไทยที่เปิดช่องให้สิทธิกลายเป็นเครื่องมือทำลายสิทธิเสรีภาพของสามัญชนได้อย่างเป็นเรื่องธรรมดา เราจะเข้าใจสถานการณ์เช่นนี้อย่างไร

หนังสือ “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” เล่มนี้ได้อธิบายประเด็นดังกล่าวไว้ในปาฐกถาของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ที่เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจเบื้องต้นร่วมกันถึงมิติทางจิตวิญญาณหรือเจตนารมณ์ของหลักการสิทธิมนุษยชน คุณค่าความหมายของสิทธิมนุษยชนที่เป็นสากลและบทบาทของสิทธิมนุษยชนในฐานะเป็นเกณฑ์คุณค่าของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สังคมใดก็ตามล้วนมีพื้นฐานการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และพัฒนาการทางสิทธิมนุษยชนที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ภายใต้โครงสร้างสัมพันธ์ภาพอำนาจที่แตกต่างหลากหลายกันออกไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งมีเหตุปัจจัยมาจากทั้งภายในและภายนอก ในขณะที่การละเมิดหรือทำลายสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสมดุลและเที่ยงธรรมของมวลมนุษยชนนั้น สังคมไทยได้รับผลกระทบอย่างสำคัญจากพลังกดดันภายนอกที่เข้ามากับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันการพัฒนาแบบพึ่งพาทุน

อุตสาหกรรมนิยม เศรษฐกิจตลาดเสรี บริโภคนิยม และปัจเจกนิยม

ปาฐกถา “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” โดยศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ได้สร้างความเข้าใจร่วมโดยพื้นฐานต่อคำว่า “สิทธิมนุษยชน” และชี้ให้เห็นว่าสิทธิมนุษยชนพัฒนาขึ้นมาอย่างไรในสังคมไทยและในกระแสโลก ส่วนปาฐกถา “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” โดยคุณหญิงอัมพร มีสุข ได้ขยายความปรากฏการณ์ของสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นย้ำมิติทางจิตวิญญาณ คุณธรรม จริยธรรม การดำรงชีวิตอย่างรู้สึกสำนึกถึงชีวิตซึ่งกันและกัน เอาใจใส่ในความสุขความทุกข์ของกันและกัน และวางกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและเที่ยงธรรมระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้สิทธิมนุษยชนในสังคมไทยแม้จะมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกันแต่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันรวมทั้งอยู่กับธรรมชาติอย่างไม้อาเปรียบ ไม่ทำร้ายกัน ซึ่งแตกต่างไปจากพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในสังคมโลกตะวันตกอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามผลกระทบของโลกาภิวัตน์ การขยายตัวของวัตถุนิยม บริโภคนิยม การทำให้ทันสมัย และการเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันและสร้างความลักลั่นขัดแย้งในสังคมมากขึ้น ปาฐกถายังชี้ให้เห็นด้วยว่าความจริงนักวิชาการได้ค้นคว้าหาองค์ความรู้และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหสิทธิมนุษยชนเอาไว้มากแล้ว ทำอย่างไรจึงจะมีการปฏิบัติ ที่สำคัญต้องเป็นการปฏิบัติที่เป็นไปอย่างปราศจากอคติ มีความอดทน ความเป็นกลาง ไม่สุดขั้วไปทางใดทางหนึ่ง จนการต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนกลายเป็นเรื่องยากได้และต้องการเพียงฝ่ายเดียวเป็นปัจเจกชนสุดโต่งที่คับแคบคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่า

ปาฐกถาได้ชี้ว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่โหดเหี้ยมรุนแรงที่สุด คือการละเมิดสิทธิการเรียนรู้ของประชาชน และพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนอยู่ที่

การปลูกฝังแนวคิดที่ถูกต้องแก่คนในสังคม ผ่านกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต
เป็นสำคัญ

รูปธรรมของปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ใกล้ตัว และคนทั่วไป
อาจนึกไม่ถึงว่าตนเองอาจเป็นผู้กระทำในฐานะที่เป็นพ่อแม่ละเมิดสิทธิลูกและ
ครูละเมิดสิทธิเด็ก สิทธิในรูปแบบต่าง ๆ ในปาฐกถานี้เป็นตัวอย่างสะท้อนถึง
ความละเอียดอ่อนของการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนช่วยให้ผู้อ่านนำไป
ขบคิดและคำนึงถึงในการศึกษาค้นคว้าและทำงานด้านสิทธิมนุษยชนต่อไป

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติหวังว่า หนังสือ “สิทธิมนุษย
ชนในสังคมไทย” เล่มนี้จะมีส่วนสร้างความรู้ความเข้าใจต่อสถานะและ
พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ทั้งระดับชุมชน ระดับประเทศและ
ระดับโลก

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

พฤศจิกายน 2547

คุณหญิงอัมพร มีสุข
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

“...สิ่งแวดล้อมในทางธรรมชาติต้องเสื่อมโทรม ถูกทำลายและมีมลภาวะเพราะมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความโลภและด้วยความโง่เขลา จนกระทั่งเป็นภัยอันตรายย้อนกลับมาสู่มนุษย์เอง ปัญหานี้ได้โยงเข้ามาถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนทำให้เห็นว่าเรื่อง สิทธิมนุษยชนมิใช่เรื่องที่ปฏิบัติระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้นแต่ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ด้วย...”

สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

เรื่องสิทธิมนุษยชนในบรรดาประชาชนชาวไทย ยังมีความเข้าใจกัน สับสน หลายเดือนมาแล้วมีเพื่อนพ้องได้กล่าวกับผู้เขียนว่า “อาจารย์ไปยุ่งอะไร กับเรื่องของการเดินขบวนประท้วงกัน” ผู้เขียนก็ตกใจนิดหน่อย แต่หลังจาก สนทนากัน เขาคิดว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องเดินขบวนมีหน้าซ้ำยังมีคนมา สั่งสอนผู้เขียนอีกว่า “สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของฝรั่งอาจารย์อย่าไปยุ่งกับ เขาเลย” ผู้เขียนก็รับฟังไว้อย่างดี และก็มาคิดว่า จะทำอะไรถึงจะให้เข้าใจ ถูกต้องกันในเรื่องของสิทธิมนุษยชน ที่จริงมีนักวิชาการ มีพลเมืองอาวุโสที่ดี มีท่านที่ผู้คนเขาเรียกว่าปัญญาชนที่ดี ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ และได้อภิปราย ปาฐกถา และเขียนตำราก็มากมาย แต่สงสัยว่าคงจะมีผู้อ่านน้อยอยู่หรือศึกษาน้อยอยู่ แท้ที่จริง เรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ มีความคิดและมีการส่งเสริมกันในสังคมไทยมาช้านานแล้ว แต่อาจไม่ใช่คำนี้ หากเป็นไปตามชนบประเพณีดั้งเดิมของเราเป็นพื้นฐานของความเชื่อ และศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้น ได้สอนให้คนดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเมตตา เห็นอกเห็นใจกัน เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จัดว่าเป็นรากเหง้าของสิทธิมนุษยชน

ที่คนพูดกันว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของทางตะวันตกก็เป็นความจริง เพราะว่าทางตะวันตกนั้นมีปัญหาเรื่องการเบียดเบียนกัน กดขี่ข่มเหงกันอยู่มากทีเดียว ทั้งในระหว่างมนุษย์สังคมเดียวกันและการกดขี่ในระหว่างสังคม ซึ่งทำให้ฝรั่งมาล่าเมืองขึ้น ครอบครองอาณานิคมต่าง ๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ในเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ในสังคมไทยมีมาช้านาน ถ้าจะยกตัวอย่าง ใน

สมัยสุโขทัย ข้อความในศิลาจารึกก็ดี และการที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช โปรดให้ประชาชนสันกระดิงหน้าพระราชวังเพื่อขอเข้าเฝ้าถวายเป็นการร้องทุกข์ก็ดี และเรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีตัวอย่างมากมาย อาทิ การเลิกทาสในรัชสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นต้น จนกระทั่งมาถึงในรัชกาลปัจจุบัน ทุกคนก็เห็นพ้องต้องกันว่าพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ก็ประกอบด้วยการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม มีเรื่องหนึ่งตั้งแต่ ได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น แม้จะมีการปฏิวัติรัฐประหารและวิกฤติทางการเมืองหลายต่อหลายครั้งพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระบารมีอันสูงสุดอย่างไม่เป็นทางการ ช่วยให้ประเทศชาติพ้นภัยทุกครั้งแต่ยังไม่เคยปรากฏว่าทรงใช้พระราชอำนาจที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญยับยั้งกฎหมาย หรือยุบสภาผู้แทนราษฎรเลยคนอื่นทั้งสิ้นเป็นคนยุบสภา

เมื่อประเทศทางตะวันตกมีปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนมากขึ้นและประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิก ได้ตกลงให้ใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติและกติกาอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในโลกนี้ บังเอิญสอดคล้องกับระยะเวลาที่สังคมไทยปรับตัวอย่างขนาดใหญ่เพื่อให้ประเทศชาติพัฒนาให้ทันสมัย โดยเฉพาะในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมไทยมากมายจนเกิดกระบวนการเอาอย่างฝรั่งสับสนปนเปกับความพยายามที่จะปรับตัวให้ทันกับโลกตะวันตกก่อให้เกิดลัทธิวัตถุนิยม และบริโภคนิยมซึ่งเปลี่ยนค่านิยมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของสังคมไทยไปในเชิงลบมากกว่าเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนั้น ในระยะเวลาดังกล่าว ก็เกิดปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นในโลก ที่สำคัญก็คือ ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์ตื่นขึ้นมาพยายามพิทักษ์รักษาไว้ หลังจากสิ่งแวดล้อมในทางธรรมชาติต้องเสื่อมโทรม ถูกทำลาย และมีมลภาวะเพราะมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความโลภและด้วยความโง่

เขลาจนกระทั่งเป็นภัยอันตรายย้อนกลับมาสู่มนุษย์เอง ปัญหานี้ได้โยงเข้ามาถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน ทำให้เห็นว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนมิใช่เรื่องที่ปฏิบัติระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ด้วย

เมื่อผู้เขียนยังรับราชการเป็นข้าราชการประจำ ทางราชการได้ใช้ให้ติดต่อกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งของสหประชาชาติและประเทศอื่น ๆ ผู้เขียนเคยเสนอเล่น ๆ กับเพื่อนพ้องว่า เมื่อมีปฏิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนแล้ว น่าจะมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของสัตว์ และต่อไปของพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหลายด้วย และแท้ที่จริงในประเทศทางตะวันตกก็มีการเอ็กซน ซึ่งพยายามส่งเสริมและห้ามมนุษย์ทำทารุณกับสัตว์ทั้งหลาย ตอนนี้มีเรื่องอื้อฉาวที่ฝรั่งเศส ประณามไทยบอกว่านำหนังสุนัขมาใช้เป็นเครื่องใช้ประจำตัวหลายอย่าง และเขาก็รู้ว่าจะทำโทษในเรื่องเศรษฐกิจต่าง ๆ และยังมีตัวอย่างที่เป็นปัญหาอย่างน้อยอีกข้อหนึ่งซึ่งเพิ่มขึ้นใหม่ในระยะ 50 ปีที่แล้วมา เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งทำให้โลกนี้เป็นโลกที่ไร้พรมแดน ทำให้มนุษย์มีความตระหนักรู้มากขึ้น สิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยคิดว่าเป็นปัญหาก็รู้และก็คิดขึ้นว่าเป็นปัญหาซึ่งต้องพยายามแก้ไขแก้ไขก็ไม่ค่อยจะสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าหากจะจรรโลงมนุษยชาติเอาไว้ คงจะต้องหาทางป้องกันปัญหาที่มีเพิ่มพูนขึ้นทุกที ๆ เพื่อให้โลกมีสันติสุข ข้อนี้ก็มีส่วนเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อสิทธิมนุษยชน ที่จริงสหประชาชาติก็ได้กล่าวกันในองค์กรสังคมโลก ได้พยายามทำงานด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งรวมทั้งการส่งเสริมอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคในบรรดามนุษย์

ขอยกตัวอย่างเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชาย ในปี 2518 สหประชาชาติได้จัดประชุมระดับโลกเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ มีการตื่นตัวในลักษณะ

ต่างๆ บางครั้งก็กลายเป็นเรื่องขบขัน เช่น คำในภาษาอังกฤษว่า humanity หรือ human มีผู้ประท้วงซึ่งเป็นสุภาพสตรีฝรั่งจากตะวันตกบอกว่า “มีอย่างหรือ มีแต่คำว่า man ไม่มีคำว่า woman” ก็มีคนเห็นเป็นเรื่องตลก ก็บอกว่า “ก็น่าจะเปลี่ยนเป็น huwomanity หรือ huwoman จะว่าอย่างไรกันดี” ดังนั้นเป็นต้น ที่จริงเรื่องนี้ฟังเป็นเรื่องขบขัน แต่ลึกๆ ลงไปแล้ว มันก็เป็นเรื่องหลักการ ซึ่งจะต้องพิจารณากันทำนองเดียวกัน ในประเทศไทยเอง ผู้หวังดีกลุ่มหนึ่งเห็น ว่า คำนำหน้านามน่าจะเปลี่ยนแปลง คือ ผู้ชายใช้ “นาย” คำเดียว แต่ผู้หญิงมี “นาง” และ “นางสาว” เพื่อแสดงสถานภาพการสมรส มีเรื่องฟ้องร้องกันว่า สุภาพบุรุษท่านหนึ่ง ตอนเข้ามาจดทะเบียนกับสุภาพสตรีท่านหนึ่งที่กรุงเทพฯ พอตอนบ่ายบินไปสงขลา ไปจดทะเบียนกับสุภาพสตรีอีกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นการ กระทำผิดกฎหมาย แต่ท่านบอกเป็นสิทธิส่วนตัวของท่าน อย่างนี้เ็นต้น เพราะ ฉะนั้นก็เลยมีคนบอกว่าในบัตรประจำตัวประชาชนนั้น ควรจะระบุสถานภาพการ สมรสไว้ด้วย จึงนั่งคิดกันว่าจะทำอย่างไรดี หากจะรักษาคำว่านางหรือนางสาว ไว้ ก็มีคนบอกว่าให้ใช้คำว่า “นาย” สำหรับผู้ชายที่สมรสแล้วเหมือนกับ “นาง” ส่วนผู้ชายที่ยังไม่สมรสไม่รู้จะทำอย่างไร ก็มีผู้เสนอว่าให้ใช้ “นายหนุ่ม” เพื่อให้ เข้ากับ “นางสาว” หรือหากว่าจะใช้แต่คำว่า “นาย” แต่คำเดียวก็ต้องหา คำใหม่ให้มาใช้กับผู้หญิง ไม่ว่าจะสมรสแล้วหรือยัง นักวิชาการก็เสียเวลาวิจัย กันอยู่ มีคนขอให้ผู้เขียนไปหาท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุลฯ เพราะท่านเป็น ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาไทยขอให้ท่านกรุณาช่วยหาคำให้ ท่านได้บอกว่า “ใช้อำแดง เป็นอย่างไร เพราะคำนี้โบราณก็ใช้กันอยู่” อย่างไรก็ตามมีคนกลุ่มหนึ่งคิดว่า เรื่องนี้สำคัญเหลือเกิน และก็มาต่อว่าผู้เขียนซึ่งเป็นประธานกรรมการว่า ทำไม ไม่เสนอให้รัฐบาลปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้กฎหมายเสีย ผู้เขียนเลยบอกว่า “คอยไว้ก่อนดีไหม หากทางแก้ไขปัญหาคือเป็นปัญหาของความไม่เท่าเทียม ความ

ไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิง อาทิ เรื่องแรงงานที่ผู้หญิงทำงานมากแต่ได้ค่าแรงน้อย เป็นต้น” และก็ยังมียุทธศาสตร์อื่นอีกมากมายก่ายกอง แม้แต่กฎหมายระบุไว้ว่า ถ้าสามีจะฟ้องหย่า อ้างได้ว่าเพราะภรรยาผิด แต่สำหรับผู้ชายนั้น ถ้ามีผู้หญิงอื่นซึ่งจะเรียกได้ว่าผิด ก็ไม่เป็นไรแต่ใช้เป็นข้ออ้างสำหรับหย่ามิได้มีหลายสิบหลายร้อยปัญหา ซึ่งในขณะนี้ในสังคมไทยก็ได้พยายามช่วยกันแก้ไขปรับปรุงอยู่ เพราะว่าเราเป็นชาวพุทธยังเชื่อมั่นในเรื่องเมตตาธรรมอยู่ แม้กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์อีกมากมาย ที่จะต้องช่วยกันแก้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่น่าเป็นห่วง ประเด็นแรกควรจะต้องมีความพยายามอย่างยิ่ง ที่จะต้องสร้างความคิดร่วมกันในบรรดาคนไทย ว่าเรื่องการมีสิทธิมนุษยชนนั้นเพื่ออะไร ทำไมจึงต้องมีการส่งเสริม และทำอย่างไรจึงจะลดหรือจัดการกระทำที่เป็นละเมิดสิทธิดังกล่าว หากจะตั้งคำถามว่าแนวความคิดเรื่องจัดการกระทำที่เป็นละเมิดสิทธิดังกล่าว หากจะตั้งคำถามว่าแนวความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนคืออะไร ผู้เขียนขออนุญาตเชิญข้อเขียนของท่านอาจารย์เจ้าคุณพระธรรมปิฎกมาเป็นข้ออ้างอิง ท่านเขียนไว้ว่า “สิทธิมนุษยชนเป็นการยอมรับกันให้บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพนับถือ เอาใจใส่ดูแล คุ้มครอง รักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างดีที่สุดที่สามารถจะทำได้ จึงเห็นได้ว่าสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ที่เจริญงอกงาม รู้จักสำนึกชีวิตซึ่งกันและกันได้ดี เอาใจใส่ในความทุกข์สุขของกันและกัน และแสดงถึงการวางกฎเกณฑ์เพื่ออยู่ร่วมกันได้ดี เป็นเครื่องหมายของความก้าวหน้าในอารยธรรม”

อีกประเด็นหนึ่งในการพิจารณาปัญหาสิทธิมนุษยชน เห็นได้ว่าในหลายกรณีมีภาวะสุดโต่งอยู่ 2 จุด จุดหนึ่ง มีการละเมิดสิทธิอิสรภาพ เสรีภาพ ทั้งยังละเว้นไม่ปฏิบัติตามกติกา อย่างในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.

2540 ซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนั้น ก็เน้นเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์รวมทั้งสิทธิเสรีภาพ อิสระภาพ ความเสมอภาคของประชาชนไว้หลายต่อหลายมาตรา แต่ก็ยังมีพฤติกรรม ซึ่งแสดงว่า ยังไม่มีการคำนึงถึงชีวิตและความปลอดภัยของบุคคล ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายที่สุดคือเรื่องวิสามัญ-มาตรการ ซึ่งขณะนี้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างแพร่หลาย และเป็นเรื่องซึ่งโต้เถียงกันไม่สามารถจะตกลงกันได้ หรือแม้แต่เรื่องกระบวนการที่ไม่เคารพศักดิ์ศรีของผู้ต้องหา มีคนปรารภว่า ผู้ต้องหาโดนซ้อมลงโทษละเมิดสิทธิ เพราะเสนอข่าวในเชิงทำโทษว่าเป็นผู้ผิดตั้งแต่แรกเริ่มก็นำคิดอยู่เหมือนกันแต่เรื่องนี้ก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการที่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองไม่จัดการในเรื่องดังกล่าวในรัฐธรรมนูญในกฎหมายมีอยู่แล้ว แต่ยังไม่มีการปฏิบัติ แม้แต่เรื่องเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารข้อมูลซึ่งกฎหมายออกมาแล้ว ปรากฏในรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ยังมีปัญหา มีข้อโต้แย้งกันหรือสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนก็ยังตกลงกันไม่ได้ เพราะบางฝ่ายก็บอกว่าสื่อมวลชนในประเทศไทยมีเสรีภาพมากเกินไป อยากจะตีใครก็ได้แต่ที่จริงคนเราควรจะได้รับคำติ แต่เป็นการยากในแง่จิตวิทยา ที่จะรับคำติโดยหน้าชื่นตาบาน แต่บางทีทางสื่อมวลชนเองก็บอกว่า ผู้ที่มีอำนาจรัฐก็มีได้ให้เสรีภาพเพียงพอเป็นต้น

หากจะหวนกลับไปถึงเรื่องซึ่งใกล้กับหัวใจของประชาชนอยู่มากคือเรื่องสิทธิของสตรีและเด็ก ในสังคมไทยเรา呢 ก็มักจะมีการปลอบใจตัวเองว่า ถ้าเทียบกับประเทศอื่นๆ แล้ว สถานภาพสตรีในประเทศไทยดีกว่าหลายๆประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องแค่ปลอบใจเท่านั้นเอง เพราะว่าถึงจะดีกว่าในหลายประเทศแต่ในบางเรื่องก็ยังคงต้องปรับปรุงแก้ไขอยู่โดยเฉพาะเรื่องการประทุษร้ายในครอบครัว ซึ่งถ้าอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังข่าวทางวิทยุและโทรทัศน์ มีอยู่ทุกวัน ดูสถิติแล้วน่ากลัวเหลือเกิน เพราะว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่เป็นที่

ฟังของคน คักดีศรีเริ่มจากในครอบครัว แต่ปรากฏว่า คนในครอบครัวเอง ทำร้ายซึ่งกันและกันอย่างโหดร้าย และในเรื่องเด็ก นำสงสารที่สุดที่เด็กถูกทำร้าย เด็กถูกพ่อของตัวเองข่มขืน และที่ยิ่งร้ายกว่าถูกพ่อข่มขืนคือถูกครูข่มขืน ซึ่ง ยกโทษให้ไม่ได้เป็นอันขาดเพราะว่าบรรดาผู้ที่เป็นครูนัน ได้รับมอบหมายจากพ่อแม่ส่งลูกที่รักตั้งดวงใจมาให้ครูดูแล เสร็จแล้ว ครูไปทำลูกเขาเช่นนี้ แม้จะมีกฎหมายควบคุมอยู่ก็ตาม แต่ว่าทำไมเรื่องเหล่านี้ยังเกิดขึ้นอยู่

เมื่อไม่นานมานี้ มีข่าวในหนังสือพิมพ์บอกว่าในประเทศอินเดียเขาได้ผลสำรวจว่าผู้หญิงถึง 56 เปอร์เซ็นต์ บอกว่าสามีมีสิทธิตีภรรยาได้ในเมืองไทยคงจะไม่เสียเวลาทำโพลในเรื่องนี้ เพราะไม่มีประโยชน์อะไรเท่าไร ไม่เพียงแต่เท่านั้น ในหลายประเทศ ตามที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่เรารู้จักกันว่า UNDP ได้รายงานในรายงานประจำปีของเขาว่าในประเทศอัฟริกา 29 ประเทศและประเทศจากตะวันออกกลาง 3 ประเทศ มีเด็กหญิงถูกทำร้ายจากการถูกขลิบอวัยวะเพศถึงร้อยล้านคนเศษเป็นเรื่องที่น่าคิดมากเพราะว่าเกิดจากความเชื่อของชุมชนและเชื่อมานานเต็มที่แล้ว และเท่าที่ฟังดูจากสถิติก็บอกว่าประเทศในเอเชียอย่างประเทศไทยเรา คงจะไม่มีปัญหานี้ แต่เมื่อเร็ว ๆ มา นี้เองมีคนมาเล่าว่า การกระทำดังกล่าวที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า genital mutilation ในประเทศไทยในบรรดาชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มก็มี แต่น้อย ผู้เขียนขอให้เขาไปสอบสวนตรวจสอบดูว่ามีข้อเท็จจริงประการใดบ้าง เพราะถ้ามีจริงแล้วจะต้องจัดการอะไรเป็นแน่นอนทีเดียว การขัดแย้งกันในเรื่องสิทธิของชุมชนที่เกิดจากความเชื่อ กับสิทธิของปัจเจกชน ยังมีตัวอย่างอีกมากมายก่ายกอง และยังเป็นปัญหาใหญ่อยู่ และในเรื่องการละเมิดสิทธิทั้งหลายนี้ถ้าจะพิจารณาปัญหาแยกตามกลุ่มชนคณะกรรมการสิทธิการวิสามัญศึกษาปัญหาสิทธิมนุษยชนของวุฒิสภาชุดที่แล้ว เมื่อ พ.ศ. 2542 ได้ใช้เวลาหนึ่งปีเศษศึกษาในเรื่องนี้ ได้มีเวลาศึกษา

ถึง 14 กลุ่มชนแต่ยังไม่ครบถ้วน มีรายงานเรื่องนี้ออกมาแล้ว ยังมีปัญหาอยู่มากมาย นอกจากกลุ่มเด็กและหญิงแล้ว ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้บริโภค ผู้อพยพ ชนกลุ่มน้อย ผู้ใช้แรงงานในประเทศไทย ผู้ใช้แรงงานต่างชาติ เป็นอาทิ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในการสื่อสารระหว่างมนุษย์และสิทธิมนุษยชนกับขบวนการยุติธรรมด้วย

ในประเด็นที่กล่าวมานี้ เมื่อมีภาวะสุดโต่งเพราะมีการละเมิดสิทธิก็มีจุดสุดโต่งอีกด้านหนึ่งที่ต่อต้านการละเมิดสิทธิ และประท้วงความผิดของผู้มีอำนาจในการบริหารบ้านเมืองที่ละเว้นไม่ปฏิบัติตามกติกา ดังนั้นในบางสังคมและในหลายกรณีมนุษย์ก็เอาแต่เรียกร้องรักษาสีตติ หมกมุ่นคำนึงแต่เรื่องสิทธิเป็นเรื่องของการอยากจะได้และจะเอาฝ่ายเดียวจนทำให้เกิดการทำตัวคับแคบและมีการระแวงที่จะปกป้องพิทักษ์สิทธิของตน คอยระวังมิให้ใครมาละเมิดสิทธิของตน จนไปถึงการคิดที่จะหาประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้องของตนพ่วงเข้ามาด้วย ด้วยเหตุนี้ในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทย จึงจำต้องมีกฎหมายในลักษณะกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่จำกัดสิทธิบางประการของปัจเจกบุคคลเพื่อความสงบเรียบร้อยและสันติสุขของส่วนรวม ความจริง กฎหมายต่าง ๆ มีไว้เพื่อเป็นมาตรการสำหรับสังคมที่ดีงาม แต่ในหลายกรณีรัฐบาลมิได้ดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล ก็ยังจะมีการต่อต้านตึงตัวสุดโต่งสองขั้วนี้ย่อมจะเป็นที่ตระหนักกันว่า ขั้วสุดโต่งที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น จะต้องพยายามแก้ไขให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ในเรื่องนี้ก็มีปัญหา เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง เมื่อมีการแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้ง หลังจากที่มีการปรับเปลี่ยนกฎหมายแล้ว ก็ยังมีการโต้เถียงกันอยู่ ฝ่ายหนึ่งบอกว่า ทำไมจะต้องไปจำกัดค่าใช้จ่ายของพรรคการเมือง และผู้สมัครรับเลือกตั้งเพราะว่าเป็นสิทธิของพรรคและเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้ออ้างบอกว่า เงินดังกล่าวได้

มาอย่างบริสุทธิ์ มิได้ไปคดโกงที่ไหนมาถ้าเขาจะใช้ ทำไมจะต้องถูกบังคับ เป็น การละเมิดสิทธิ ในขณะที่เดียวกันอีกพวกหนึ่งก็บอกว่า ถ้าจะอนุญาตให้ใช้สิทธิ เรื่องนี้ ผู้ซึ่งมีเงินน้อยพรรคการเมืองที่เล็ก ยากจน หรือว่าผู้สมัครที่ต้องการ รับใช้สังคมไทยทางการเมืองนั้น ก็จะเสียเปรียบ ข้อนี้นี้ก็คงจะต้องคิดกัน ต่อไป เพราะว่าฟังดูแล้วมีเหตุมีผลกันทั้ง 2 ฝ่าย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อ กฎหมายออกมาแล้ว ก็คงจะต้องทำตามกฎหมายไปก่อน แต่มีคนที่ปากจืด ก็บอกว่าสังคมไทยเดี๋ยวนี้เต็มไปด้วยศรีธนญชัย ที่จริงน่าสงสารศรีธนญชัย เหมือนกัน เพราะว่าฟังดูคนเห็นไปในทางลบ หมายความว่าเมื่อกฎหมายห้ามเอา ไว้ ก็หาวิธีนานาประการที่จะหลีกเลี่ยงกฎหมาย ก็เป็นปัญหากันอยู่

เมื่อจะต้องคำนึงว่าการป้องกันชั่วสุดโต่งหรือภาวะสุดโต่ง จำเป็น จะต้องมีการจำกัดสิทธิของปัจเจกบุคคล เพื่อความอยู่รอดหรือเพื่อสันติสุขของ สังคมโดยรวม ก็เลยเกิดมีปัญหาลึ้นอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งดูว่าจะมีภาวะสุดโต่ง เหมือนกัน คือ ประเด็นที่มนุษย์จำเป็นที่จะต้องยอมรับว่าเพื่อสังคมที่มีสันติภาพ นั้น ปัจเจกชนต้องยอมรับการจำกัดสิทธิของตนในบางกรณี ในบางสถานการณ์ และในบางเวลา ปัญหาที่ต้องพิจารณาอีกว่า ทำอย่างไรจึงจะตกลงกัน ให้เกิดสมดุลระหว่างสิทธิที่ถูกจำกัด กับสิทธิของความเป็นมนุษย์ที่ไม่มีใคร ละเมิดได้ สิทธิที่ไม่มีใครละเมิดได้เป็นสิทธิที่เป็นหลักประกันพื้นฐาน และเป็น ฐานที่จะก้าวไปสู่สังคมที่ดีงามไปสู่สังคมที่สมานฉันท์ ที่เอื้ออาทรต่อกัน เพื่อการ มีสันติสุขที่แท้จริงการมีกฎกติกาหรือระเบียบวินัยสำคัญมาก และหลักประกัน พื้นฐานขึ้นอยู่กับจิตใจที่ต้องการธรรมและจิตใจที่มีอสรภาพ ฉะนั้น จะต้อง มีสมดุลซึ่งเป็นการประสานสูตรจริยธรรมเชิงสร้างสรรค์ แท้จริงถ้าพวกเราชาวพุทธ ปฏิบัติอย่างจริงจังตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเริ่มที่ประพฤติตนใน เบญจศีล และอยู่ในเบญจธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ อาทิ ทิศ 6 และ ฆราวาส

ธรรม เป็นต้น จนสูงสุดไปถึงทศพิธราชธรรม ก็คงจะไม่ต้องวิตกกังวลถึงปัญหาสิทธิมนุษยชนมากนัก หัวใจของการสร้างสมดุลเพื่อมิให้เกิดภาวะสุดโต่งก็คงเป็นการยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา แต่มีผู้ใหญ่บางคนปรารภว่า สังคมไทยไม่เดินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา เพราะยังหามรรคไม่ได้!

แต่ที่จริงในสังคมไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ในภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมมามากมาย แต่ในปัจจุบันสังคมปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วยุ่งเหยิง และสลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดปัญหาหลากหลาย และเนื่องจากวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 ตกอยู่ภายใต้ลัทธิวัตถุนิยม และบริโภคนิยม การพัฒนาด้านจิตวิญญาณลดถอยลงอย่างน่าใจหาย ก็เกิดให้มีผลกระทบนานาประการ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่ เช่น ในเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ดูจะสวนทางกับหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนถ้าคนต้องการรวยเร็ว ๆ ด้วยการทำงานน้อย ๆ โดยไม่ต้องทำงานให้หนักนักก็ไม่มีหนทางจะทำได้ นอกจากเอาไรต์เอาเปรียบกัน โกงกัน ขาดการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยซึ่งห่างออกไปตลอดเวลา มีการพูดกันถึงเรื่องปัญหากระจายรายได้เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ แต่ขาดปัจจัยที่จะช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น อาทิ เจตจำนงที่แน่วแน่ทางการเมือง เป็นต้น

อีกประเด็นหนึ่ง ค่านิยมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางลบนั้น ทำให้เกิดการล่มสลายของสถาบันครอบครัว และการล่มสลายของระบบการเมือง ขณะนี้มีความพยายามในการปฏิรูประบบการเมือง ประชาชนบางส่วนได้รับการชักชวนให้มุ่งหวังเป็นอย่างยิ่ง ว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนี้จะเป็เครื่องกระตุ้นให้มีการปฏิรูปการเมืองอย่างจริงจัง ซึ่งก็คงจะต้องพยายามคิดเช่นนั้น แต่ถ้าจะเผชิญกับความจริงของชีวิตแล้ว ก็คงจะต้องใช้เวลาอีกนาน ไม่เพียงแต่เท่านั้น ระบบบริหารราชการแผ่นดินยังขาดประสิทธิภาพ ซึ่งมีความพยายามที่จะกู้

กันอยู่ แม้จะประสบอุปสรรคมากมายก็ตาม แต่กระบวนการจรรโลงรักษารัฐบั้งหลวง หรือใช้ทับศัพท์ว่า “คอรัปชั่น” ซึ่งเปรียบได้กับมะเร็งที่เกาะกินสังคมไทย ดูจะอยู่ในสภาพที่แทบจะหมดหนทางในการรักษา แต่ก็คงต้องพยายามทรงเอาไว้ แม้ว่าอาการจะรื้อร่อยอยู่ ผลกระทบนี้เป็นปัญหาสำคัญ

อีกเรื่องหนึ่งก็คือเรื่องความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรม และชนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม กับความพยายามที่จะทำสังคมไทยให้ทันสมัย โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ประสบการณ์ จากประเทศตะวันตก แท้ที่จริง ประเด็นนี้ก็เป็นเรื่องซึ่งมีข้อโต้แย้งอยู่เหมือนกัน เพราะขณะนี้มีคนพูดกันมากกว่า “เรื่องโลกาภิวัตน์นี้มันเป็นเรื่องความคิดของฝรั่ง ที่จะเอาเราเปรียบประเทศที่เรียกว่าด้อยพัฒนา หรือประเทศที่ยากจน” ซึ่งก็คงจะมีมูลอยู่บ้างแต่แท้ที่จริง ถ้าคนไทยเราจะละทิ้ง ไม่สนใจกับสังคมโลกก็คงจะไม่ได้แล้ว เพียงแต่จะต้องสร้างความชาญฉลาด นำเอาสติปัญญา ภูมิปัญญา ดั้งเดิมของบรรพบุรุษของเรา ซึ่งได้นำเอาความคิด ความรู้ ประสบการณ์ของต่างประเทศ มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยเรามาเนิ่นนานหลายร้อยปีแต่ท่านฉลาดที่จะเอามาปรับปรุง แก้ไขให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของไทยไม่ลอกเลียนเอามาทั้งดุ้น ถ้าเผื่อว่าเราสามารถใช้อนุภูมิปัญญาไทยในเรื่องนี้ได้ก็จะดี คือนำความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ของเพื่อนนอกประเทศของเรามาปรับปรุง ใช้ และถ้าเรามีอะไร ก็ผ่อนปรนเอื้อเพื่อให้เขาใช้ด้วยและในขณะเดียวกันก็ศึกษาภูมิปัญญาไทยที่เหมาะสมให้กลมกลืนกันไว้เพื่อให้ชีวิตดำเนินอย่างราบรื่น ไม่เดินสะดุดหล่ม

อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้านธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้ทำลายไป ได้กลายเป็นปัญหาสิทธิมนุษยชนประชาชนคนไทย ที่ด้อยโอกาส โดยเฉพาะที่เกิดจากความยากจน ไม่ใช่ยากจนแต่ในเรื่องวัตถุเท่า

นั่น แต่ยากจนในเรื่องความคิด ยากจนในเรื่องสติปัญญา การที่เราจะอยู่รอดกันได้นั้นจะอย่างไร ก็มีการเรียกร้องสิทธิกันอยู่เรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและอื่น ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่ตก เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ที่จริงนักวิชาการได้เสนอแนะในเรื่องการแก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนไว้เป็นอันมากทีเดียว มีตำรามากมาย ทำอย่างไรจึงจะมีการปฏิบัติตามทฤษฎีต่าง ๆ ที่นักวิชาการอุตสาหะพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะค้นคว้าหาองค์ความรู้มา ขณะนี้ในมหาวิทยาลัยหลายมหาวิทยาลัย ก็เปิดการสอนในระดับปริญญาโท และอาจจะเปิดสอนต่อในระดับปริญญาเอกวิชาสิทธิมนุษยชน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดียอย่างยิ่ง เพราะในการแก้ไขปัญหา และที่จะนำไปสู่การป้องกันปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น เราต้องการข้อมูลที่ถูกต้อง และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาให้เป็นประโยชน์จริง ๆ ข้อที่จะต้องเตือนใจนักวิชาการอยู่บ่อย ๆ ก็คือว่า การหาข้อมูลเรื่องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยยุคก่อนข้างจะยาก จะต้องใช้ความอดทนให้มาก และในการวิเคราะห์นั้นจะต้องพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่วิเคราะห์โดยอคติ ต้องมีความเป็นกลาง ไม่เข้าไปสู่ขั้วสุดโต่งใด ขั้วสุดโต่งหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลของการวิจัยและการวิเคราะห์เมื่อเอาไปใช้แล้ว อาจเกิดปัญหามากขึ้น แทนที่จะช่วยแก้ปัญหา มีผู้กล่าวว่าจะต้องมีการปลูกฝังแนวคิดที่ถูกต้องให้แก่สังคม มิใช่เพียงจะไปสอนวิชาสิทธิมนุษยชนในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ผู้เขียนในฐานะที่เป็นครูเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ในเรื่องนี้ต้องเริ่มด้วยกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่จริงเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ก็มีคนเคยพูดไว้ว่า คำว่าตลอดชีวิตนี้ คือตั้งแต่คนเกิดจนตาย แต่ต่อมานักจิตวิทยาบอกว่า มิใช่ ต้องตั้งแต่ปฏิสนธิไปจนตาย ในที่สุดนักวางแผนครอบครัวบอกว่าไม่ได้ ต้องก่อนปฏิสนธิ ทั้งนี้ ทั้งนี้ สุดแล้วแต่จะคิดค้นกันก็แล้วกันแต่ถ้าลองคิดดูในเรื่องสิทธิมนุษยชน การปลูกฝังแนวความคิดที่ถูกต้องนั้น จะต้องนำไปสู่การ

ปฏิบัติ จะต้องเริ่มตั้งแต่ในครอบครัว แท้ที่จริงครอบครัวในปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่าจะมีผู้กล่าวว่ามีการล้มล่มสลายก็ยังมีสถาบันครอบครัวอยู่ แม้ว่าจะมีปัญหามากในครอบครัวนั้นพ่อแม่ไม่คิดถึงสิทธิของลูก ใช้วิธีสั่ง เพราะว่า “พ่อรู้ดี” นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าขบขันอีกเรื่องหนึ่งที่เรามาจากภาษาฝรั่ง ที่บอกคุณพ่อรู้ดี เป็นการตำหนิว่าคุณพ่อไม่ควรจะไปสั่งลูก ควรจะเปิดโอกาสให้เขาคิดด้วยตนเองไม่เคยพูดถึงคุณแม่ ทั้ง ๆ ที่ในครอบครัวไทยหน้าที่อบรมเลี้ยงดูแลลูกคุณพ่อมอบให้คุณแม่มากกว่า แต่จริง ๆ เข้าแล้ว พอถึงเวลานั้นก็บอกคุณพ่อรู้ดี เอาคุณแม่ไปทิ้งไว้ที่ไหน การที่จะให้คนเรามีสิทธิมนุษยชนได้นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม ถ้าไม่เริ่มที่ครอบครัวแล้วก็ไม่ทราบว่าจะไปเริ่มที่ไหน แต่ด้วยความปรารถนาดี ผู้ใหญ่ก็มักจะใช้วิธีสั่ง พ่อแม่ก็สั่งลูก ต้องทำอย่างนั้น ต้องทำอย่างนี้ พอไปถึงโรงเรียน ครูก็สั่งลูกศิษย์ ว่าจะต้องทำอย่างนั้น อย่างนี้ และมีมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของเด็ก แต่ก็มีการโต้เถียงกันเหมือนกันว่า ก็ถ้าเด็กที่ยังมีวุฒิภาวะต่ำอยู่ เด็กยังช่วยตนเองไม่ได้ทำอย่างไรถึงจะให้ผู้ใหญ่ช่วยได้ ในเรื่องนี้ก็นำมาสู่ปัญหาที่คนจำนวนมากเห็นว่าการพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้นต้องอาศัยกระบวนการศึกษาเป็นสำคัญ สำหรับการศึกษาที่ว่าเป็นการศึกษาตลอดชีวิตนั้นอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง หากในระยะ 40-50 ปี ที่แล้วมา จะด้วยเหตุอะไรก็ตาม ที่มีความเข้าใจไขว้เขวว่า การศึกษานั้นอยู่เฉพาะในโรงเรียน เช่น โรงเรียนประถมศึกษา ในห้องสี่เหลี่ยมแคบ ๆ หรือบางที่ก็อยู่ในที่แจ้งว่าง มีแต่หลังคากับพื้น ถ้าหลังคาเป็นสังกะสีเวลาฝนตกก็พุดกันไม่ได้ยิน มาบัดนี้ อะไร ๆ ก็ดีขึ้นเยอะ สำหรับในเรื่องนี้จะต้องมีการปรับปรุงกันมากมายเหลือเกิน แต่ได้มีกระบวนการที่ทำแล้วได้มีการปฏิรูปการศึกษา และมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติขึ้นมาเป็นกลไกที่สำคัญ

เกี่ยวกับเรื่องการปฏิรูปการศึกษา ยังมีความเข้าใจสับสนอยู่มาก มีคนพูดว่า “อะไรกัน คนไทยได้มีการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ ยิ่งในรัชสมัยพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว แต่ดูซิ ยังมีเคยมีพระราชบัญญัติเลย ต้องมาให้คนรุ่นนี้ ซึ่งควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งเพราะเสนอให้มีพระราชบัญญัติขึ้น” แท้ที่จริงในสมัยเดิมนั้น มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชนั้น ก็คือ พระราชบัญญัติ ทำไมจะไม่ มี และเมื่อได้เปลี่ยนการปกครองเป็นระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็ยังมีแผนการศึกษาแห่งชาติที่ยังใช้ได้อยู่ ไม่มีความจำเป็นจะออกมาเป็นพระราชบัญญัติ แต่มีกระบวนการศึกษา เมื่อบัดนี้มีความจำเป็นก็มีพระราชบัญญัติขึ้น ก็ได้เสียหายอะไร ดีเสียอีก แต่ไม่อยากให้คนพูดว่าทำไมบรรพบุรุษของเราถึงไม่มีความชาญฉลาด ซึ่งแท้จริง ถ้าเราคิดว่าบรรพบุรุษของเราโง่นั้น คือตัวเราเองเป็นคนโง่ เหมือนอย่างที่ข้าราชการ ถ้าคิดว่าชาวบ้านโง่ ข้าราชการนั้นแหละที่เป็นคนโง่เอง เมื่อผู้มีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน เห็นว่าประชาชนซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทยนั้นโง่ แล้วตัวท่านเองก็มีได้ฉลาดเท่าไร ก็ใช้วิธีที่มีค้อยฉลาดเท่าไรไปพัฒนาประชาชน

ในเรื่องกระบวนการศึกษา ขณะนี้พอเข้าใจกันบ้าง ว่าการศึกษาเริ่มขึ้นก่อนมนุษย์ปฏิสนธิ และเป็นกระบวนการสืบเนื่องไปจนมนุษย์ตายแต่คนทั้งหลายบอกว่าการศึกษาล้มเหลวเพราะครู ผู้เขียนในฐานะที่เป็นครูต้องยอมรับความผิดในเรื่องการล้มเหลว ในกระบวนการศึกษาต้องมีส่วนร่วมด้วยแม้จะนิดหน่อยประการใดก็ตาม แต่ถ้าหากเข้าใจกันว่า งานการศึกษาถ้าให้ครูไปแล้ว เป็นจบเรื่อง ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ มีเพื่อนครูเคยแสดงความน้อยใจ กล่าวว่า “เราเป็นครูนะ เวลาลูกเขาดี เขาก็บอกว่าเป็นลูกเขา ลูกฉันมันต้องเก่ง สอบได้ปริญญาเกียรตินิยมอันดับ 1 นี่คือลูกพ่อลูกแม่ แต่ถ้าเกิดลูกเขามีปัญหา ก็ว่า

ครูใช้ไม่ได้” พวกเราเป็นครูต้อง ยอมรับสิ่งนี้แต่ครูเองก็ถูกกระทบด้วยปัญหาสังคมนานาประการ โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจ ครูก็เลยชักจะเพี้ยน บอกว่าไม่ได้ใช้ครูก็เป็นมนุษย์ปุถุชนนะ ครูก็มีปัญหาเหมือนกัน ในที่สุดผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิคือเด็ก

ผู้เขียนเห็นว่า บรรดาการละเมิดสิทธิทั้งหลายในสังคมไทย ไม่มีอะไรโหดเหี้ยมรุนแรงเท่ากับการละเมิดสิทธิการเรียนรู้ของประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีกระแสพระราชดำรัสถามว่า ใครจำได้บ้างว่าเมื่อ 4 ขวบทำอะไรได้บ้าง ผู้เขียนจำได้ว่า เมื่ออายุ 3 – 4 ขวบ ต้องถามผู้ใหญ่ว่า ทำไมไม่ว่าพ่อแม่จะบอกให้ทำอะไรก็ต้องถามว่า ทำไม ไปเข้าโรงเรียน ไม่ว่าครูจะทำอะไร บอกอะไร ก็ถามว่า ทำไม จึงได้มีชื่อว่าเป็นตัวแสบมาตั้งแต่เด็ก ๆ แต่ผู้เขียนคงจะโชคดีเหมือนกับเด็กไทยจำนวนหนึ่ง แม่อาจจะไม่ทั่วไป ที่พ่อแม่ยอมเสียเวลามีความอดทนต่อคำถาม ทำไม ยังจำได้ว่า คำถามบางคำถาม คุณแม่คงคิดว่าไม่ควรตอบจึงบอกว่าลูกยังเล็กนัก ไว้ให้ลูกโตขึ้นหน่อยแล้วค่อยมาถามแม่ แล้วจะตอบให้ ผู้เขียนก็เรียนถามท่านว่า “ทำไม” ท่านก็บอกว่าเพราะแม่บอก ! นึกคิดในเรื่องการจำกัดสิทธิมนุษยชน จำกัดสิทธิเด็กซึ่งผู้เขียนก็ยอมรับ เพราะแม่บอกให้คอยก็ต้องคอยไป นับว่าเป็นโชคดีแต่พอไปเข้าโรงเรียนก็มีปัญหาอยู่ไม่น้อย

ตอนที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนอยู่นั้น มีกระบวนการที่เขาใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษมาให้ pass ขึ้น คือ ถ้าสอบกลางปีได้เท่านั้นเปอร์เซ็นต์ก็จะข้ามชั้นไป เช่น อยู่มัธยม 1 ถ้าสอบกลางปีได้เกินที่เปอร์เซ็นต์ก็จะให้ข้ามไปอยู่มัธยม 3 จะไม่ข้ามก็ชั้นประโยคเท่านั้น ผู้เขียนถูกข้ามชั้นเรื่อย พ่อแม่เดือนร้อนมากไม่อยากจะให้ข้ามชั้น แต่ครูอยากให้ข้าม ดังนั้น ผู้เขียนซึ่งสังกัดครู ก็ข้ามไป และทำให้เกิดปัญหานานาประการในชีวิต อย่างวิชาทักษะ วิชาเลข ไม่เอาไหนเลย

เพราะว่าข้ามชั้นไปแล้วก็ไม่รู้เรื่อง มีตัวอย่างถามว่า มีรถไฟขบวนหนึ่งสวนกับอีกขบวนหนึ่งด้วยความเร็วเท่านี้ เท่านั้น โจทย์ถามว่ารถไฟขบวนนี้ยาวเท่าไร ตอนนั้นผู้เขียนอายก็น้อยอยู่ และก็ด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ พอครูถามว่าใครสงสัยอะไรบ้าง ก็ถามครูว่า “ทำไมจะต้องไปเสียเวลาคิด ทำไมไม่เอาเชือกไปวัดรถไฟขบวนนั้นว่ายาวแค่ไหน” ครูเป็นสุภาพสตรีร้องไห้โกรธมากทีเดียว ไปฟ้องคุณพ่อบอกว่า “ไม่น่าเลยเชียว ทำไมมาขยี้วนครู” ผู้เขียนยังจำได้อยู่จนกระทั่งเมื่อมาเป็นครูแล้ว ส่งเสริมให้นักเรียนถาม “ทำไม” แม้แต่นักเรียนในมหาวิทยาลัย ซึ่งผู้เขียนเริ่มชีวิตวิชาชีพด้วยการเป็นครูในมหาวิทยาลัย เขามีการขยี้วนอาจารย์ ก็ยอมให้เขายี้วน ยอมให้เขาถามทุกอย่าง ไม่ว่าเขาจะถามเรื่องอะไร

เมื่อผู้เขียนสอนนักเรียนฝึกหัดครูและครุศาสตร์ ก็บอกเขาว่าคนเราถ้าเป็นครู ต้องตอบคำถามของผู้เรียน หรือนักเรียนได้ทั้งหมด จะไม่มีที่ตอบไม่ได้เลย ทำให้คนตกใจว่า อาจารย์เพี้ยนหรือเปล่า ทำไมจะสามารถตอบได้ทั้งหมด จึงบอกเขาว่า คำตอบที่ดีที่สุดก็คือ “ครูไม่รู้” แต่ว่าต้องไม่จบแค่นั้น กระบวนการศึกษาต้องไม่จบแค่นั้น จะต้องพยายามหาคำตอบ เพราะฉะนั้น ในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา ถึงได้มีหัวใจสำคัญที่ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ภาษาราชการเรียกว่า ให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดแต่ผู้เขียนชอบเรียกว่า ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง คือว่า ผู้เรียนกับผู้สอนควรจะเรียนรู้ด้วยกัน ถ้านักเรียนมาถาม ครูบอกว่าครูไม่รู้ ครูก็ต้องไปเสาะแสวงหาความรู้เหล่านั้น ที่ดีที่สุดคือครูจะต้องไปเสาะแสวงหาความรู้ดังกล่าวด้วยกันกับนักเรียน อุปสรรคสำคัญในกระบวนการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ก็เพราะการขาดแคลนแหล่งความรู้ แหล่งข้อมูล แหล่งของการเรียนรู้ ที่จะให้ผู้เรียนไปเสาะแสวงหาด้วยตนเอง และไม่เพียงแต่เท่านั้นครูกับนักเรียนจะต้องมานั่งด้วยกัน วิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นให้ถูกต้อง ด้วยสติปัญญาและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา

ในกระบวนการปฏิรูปการศึกษานี้ ผู้เขียนเคยปรารถนาว่าอาจจะต้องใช้ เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ก็มีการโวยวายกันว่าคอยไม่ได้ซึ่งจริง ๆ ก็จริง เพราะ ว่าถ้าคอยก็คงจะลำบาก แต่กระบวนการศึกษาเป็นงานระยะยาว ในเรื่องนี้ผู้เขียน อยู่ข้างจะเห็นใจนักการเมืองที่พยายามช่วยส่งเสริมการศึกษาของประเทศ ซึ่ง ก็มักจะบอกว่าการศึกษาของเยาวชนที่จริงแค่เยาวชนไม่พอ ต้องการการศึกษาของ ผู้ใหญ่ด้วย เธอก็จะพยายามหาเงินหาทองไปสร้างโรงเรียน สร้างอาคาร โดย ไม่คำนึงว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอาคารนั้น เพราะว่าเธอต้องใช้เป็นเครื่องมือหา เสี่ยงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป และการเลือกตั้งครั้งต่อไปนั้น ที่จริงก็ไม่เคยครบ 4 ปี ถ้าตามสถิติที่ทั่วไป อาจจะเลือกตั้งครั้งต่อไปอีก 6 เดือนข้างหน้าก็ได้ เพราะ ฉะนั้นเธอไม่สามารถทำอะไรที่เป็นโครงการระยะยาวได้ เธอก็ต้องใช้วิธีการระยะ สั้น นี่เป็นปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง นำวิตกอยู่มากกว่า ถ้าเราจะใช้วิธีการแบบรวบรัด ทำอะไรให้เสร็จเร็ว ๆ ในเมื่อบางเรื่องนั้นเสร็จเร็วไม่ได้ เพราะว่าเสร็จแล้วเกิด ผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ จะทำกันอย่างไรดี ขณะนี้ก็มีมีการพิจารณากันอยู่

ในเรื่องการศึกษากับการส่งเสริมแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนต้อง อาศัยปัจจัยร่วมกัน กล่าวคือ จะต้องเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในบรรดา ประชาชนให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ในศีลในธรรม ถ้าหากว่าคนเราไม่เอาเปรียบ กัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน มีเมตตา มีสมานฉันท์กันแล้ว กระบวนการศึกษา จะดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ คือ ทำให้คนพึ่งตนเองได้ ทั้งในเรื่องกายภาพ ในเรื่องจิตวิญญาณ และในเรื่องค่านิยมถ้าทุกคนพึ่งตนเองได้แล้ว การที่จะเอา รัดเอาเปรียบกันย่อมน้อยลง และถ้าเชื่อว่าดำรงชีวิตอยู่ในศีล อาศัยธรรมะ เป็นหลัก เรื่องสิทธิมนุษยชนจะมีปัญหาน้อยลง และในการที่จะให้มีสมดุล เพื่อไม่ให้มีการสุดขั้วสุดโต่งก็ต้องอาศัยการเดินสายกลาง ด้วยเหตุฉะนั้น ใน กระบวนการปฏิรูปการศึกษา ทุกคนที่เกี่ยวข้องก็ได้อัญเชิญพระราชดำริของ

เรื่องประชาธิปไตย จนกระทั่งขณะนี้ปัญญชนกลุ่มหนึ่งลุกขึ้นชักชวนประชาชนให้คว่ำบาตรการเลือกตั้ง ให้ไปกบฏว่าจะไม่เลือกใคร และก็ยังปรารถนากว่าอยากจะหาประชาชนให้ได้ล้านคน เพื่อจะประท้วงว่าระบบประชาธิปไตยที่มีรัฐสภา ที่มีการเลือกตั้งนั้นใช้ไม่ได้ ข้อนี้ก็เห็นจะต้องเป็นการบ้านที่พวกเราจะต้องเอาไปคิดกันว่าจะทำอย่างไรดี

ในสุดท้ายนี้ ผู้เขียนขออัญเชิญพระราชดำรัสแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “รู้จักสามัคคี” ซึ่งมีความหมายดังนี้

รู้ หมายถึง รู้ปัญญา รู้หนทางแก้ไข
รัก หมายถึง ปรารถนาดีจะช่วยเหลือ
สามัคคี หมายถึง ร่วมคิด ร่วมทำเป็นกลุ่ม

ซึ่งพระราชดำรัส “รู้จักสามัคคี” นี้ แท้ที่จริงเป็นหัวใจของเรื่องสิทธิมนุษยชน !

ธันวาคม พ.ศ. 2544

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

“...บนพื้นฐานทางจิตวิญญาณหรือเจตนารมณ์ของหลักการสิทธิมนุษยชน
จึงสื่อคุณค่าความหมายเป็นแบบแผนสัมพันธ์ภาพอันสมดุลและเที่ยงธรรม
ประกอบเป็นวิถีการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสันติของมนุษย์ในสังคม...”

สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย*

เสน่ห์ จามริก

ความนำ

ขอแสดงความยินดีและชื่นชมต่อการริเริ่มจัดประชุมเสวนาในครั้งนี้ โดยมีวาระและทำนองเนื้อหาเป็นการกระตุ้นเตือนจิตสำนึกถึงคุณค่าความสำคัญของรัฐธรรมนูญ ที่ได้ชื่อว่า รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชาติทั่วโลก สถานะความเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนที่พูด ๆ ถึงกันอยู่นี้ มิใช่เป็นแต่เพียงเรื่องของระบบวิธีการจัดตั้งและกระบวนการร่างตัวบทกฎหมายรัฐธรรมนูญเท่านั้น หากโดยสาระแล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นี้ ยังมีส่วนฉายภาพสะท้อนชีวิตความเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนคนไทยทั้งในเมืองและระดับรากหญ้าในชนบท ศาสตรา-จารย์เฮร์แมน ไฟเนอร์¹ เคยเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญไว้นานมาแล้วว่า เปรียบเสมือน อัตชีวประวัติของสัมพันธภาพทางอำนาจในรัฐในแง่หนึ่ง เมื่อย้อนกลับไปดูรัฐธรรมนูญฉบับที่แล้ว ๆ มาในประวัติศาสตร์การเมือง

* ปาฐกถาำนำเนื่องในการประชุมเสวนา “วาระครบรอบ 3 ปี รัฐธรรมนูญของประชาชน : ทบทวนวาระสำหรับสิทธิมนุษยชน” จัดโดย Friedrich Ebert Stiftung 15 พฤศจิกายน 2543 ณ โรงแรมเจ้าพระยาปาร์ก กรุงเทพฯ

¹ Herman Finer, *The Theory and Practice of Modern Government*, London, Methuen & Co Ltd., 1956 หน้า 12

ไทย ก็จะทำให้เห็นว่า ยกเว้นรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องสัมพันธ์กับภาพทางอำนาจ ที่บรรดากลุ่มอำนาจเป็นผู้กำหนดลงมาจากเบื้องบนทั้งสิ้น แม้แต่รูปแบบประชาธิปไตย ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือผดุงฐานะการมีอำนาจเป็นใหญ่ของกลุ่มอำนาจเป็นสำคัญ จริงอยู่การเมืองภาคประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ก็ไม่ได้บ่งบอกไปถึงสถานะสิทธิเสรีภาพของมวลสามัญชนคนไทยอะไรอย่างจริงจังถึงขั้นบันดาลให้เกิดความโปร่งใสและธรรมาภิบาลในกระบวนการเศรษฐกิจการเมือง แต่อย่างน้อย รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ก็เป็นเสมือนอัตรชีวะประวัติของการพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในบริบทของการเมืองภาคประชาชน อันสะสมสืบทอดเป็นลำดับมาจาก 14 ตุลาคม 2516 สู้ พฤษภาคม 2535 และกระแสชุมชนท้องถิ่นที่กำลังก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในเวลานี้ ทั้งหมดประกอบเป็นกระบวนการพัฒนาการสิทธิมนุษยชนไทยที่ฟันฝ่ายุคเผด็จการทหาร มาสู่กระแสอำนาจนิยมของโลกาภิวัตน์ยุคเศรษฐกิจตลาดเสรีในปัจจุบัน

โดยทัศนวิสัยของกระบวนการพัฒนาการเมืองภาคประชาชนที่ว่านี้เองที่สิทธิมนุษยชนในสังคมไทยจะพึงได้รับการทบทวนและประเมิน

ความเข้าใจเบื้องต้นร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะพิจารณากันถึงที่มาและที่จะพึงเป็นไปของสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย เห็นสมควรนำเสนอข้อสังเกตเบื้องต้นบางประการเพื่อประกอบเป็นพื้นฐานความเข้าใจร่วมกัน กล่าวคือ

ประการแรกทีเดียว เป็นเรื่องของมิติทางด้านจิตวิญญาณหรือเจตนารมณ์ของหลักการสิทธิมนุษยชน การพูดถึงเรื่องของจิตวิญญาณในที่นี้ อาจฟังดูเป็นเรื่องเพ้อฝันเป็นนามธรรม จำต้องไม่ได้ แต่จริง ๆ แล้วเป็นปัจจัยสำคัญ

และจำเป็นอย่างยิ่งว่า ในทำนองเดียวกันกับที่จิตวิญญาณหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายในหลักทฤษฎีของปราชญ์ฝรั่งเศส มองเตสกิเออถือเป็นรากฐานของการจัดระเบียบกลไกทางการเมืองและนิติธรรมเพื่อดำรงความสมดุลของอำนาจจิตวิญญาณหรือเจตนารมณ์ของหลักการสิทธิมนุษยชน ก็นับเป็นรากฐานของการจัดระเบียบสังคมวัฒนธรรม เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสมดุลและเที่ยงธรรมของมวลมนุษย์ในสังคมรวมทั้งเป็นรากฐานสำคัญและจำเป็นต่อการจัดระเบียบกลไกทางการเมืองและกฎหมายเพื่อความสมดุลแห่งอำนาจด้วย โดยนัยนี้ สิทธิมนุษยชนจึงไม่ใช่เรื่องของการติดอาวุธทั้งทางวัตถุหรือปัญญาให้ผู้คนต่างถือตนเป็นใหญ่ช่วงชิงแข่งขันบั่นทอนทำลายซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างของการยึดมั่นถือมั่นในสิทธิทรัพย์สินกระทำการก้าวร้าวทำลายสิทธิเสรีภาพของชั้นส่วนใหญ่ภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมในขณะนี้

ประการที่สอง บนพื้นฐานทางจิตวิญญาณหรือเจตนารมณ์ของหลักการสิทธิมนุษยชนดังกล่าว สิทธิมนุษยชนจึงสื่อคุณค่าความหมายเป็นแบบแผนสัมพันธภาพอันสมดุลและเที่ยงธรรม ประกอบเป็นวิถีการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสันติของมนุษย์ในสังคม โดยนัยทางประวัติศาสตร์โลกตะวันตกได้ชื่อว่าเป็นผู้บุกเบิกจุดประกายให้เกิดจิตสำนึกตื่นตัวเรียนรู้ถึงคุณค่า และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิของคนได้รับการเชิดชูภายใต้คำขวัญ “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ” อันหมายรวมถึงสิทธิเสรีภาพทั้งของตนเองและของเพื่อนมนุษย์ แต่แล้วโดยกระแสสิทธิในทรัพย์สินก็ได้กลับกลายเป็นการทำลายสิทธิเสรีภาพของเพื่อนมนุษย์ไปดังที่ โซดัจัตโมโก (Soedjatmoko) แห่งอินโดนีเซีย อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยสหประชาชาติ ได้พยายามเตือนสติไว้เมื่อกว่ายี่สิบปีก่อน รวมทั้งยังเป็นการบีบบังคับก่อกระแสการพัฒนาที่บั่นทอนทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นฐานต้นทุนชีวิตของมวลมนุษย์ทั่วโลก ในสภาวะปัญหาเช่นนี้ ประเด็นอยู่ที่ว่า เราจะมองคุณค่าและความหมายของสิทธิมนุษยชนนอกเหนือ

ไปจากที่เคยเรียนรู้จากวัฒนธรรมโลกตะวันตกกันอย่างไร

ประการที่สาม ในชีวิตความเป็นจริง สิทธิมนุษยชนไม่ใช่เป็นเพียงการจัดกลุ่มรายชื่อหรือรายการสิทธิประเภทต่าง ๆ แบบเป็นสูตรสำเร็จตายตัว เพื่อปกป้องและส่งเสริมคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หากแต่เป็นสื่อปัจจัยของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภายใต้โครงสร้างอำนาจซึ่งแตกต่างหลากหลายกันออกไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ปราชญ์ฝรั่งเศส รูโซ ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างแหลมคมด้วยประโยคแรกในงานเขียนเรื่อง สัญญาสังคม ว่า “คนเกิดมาเป็นเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งต้องตกอยู่ภายใต้พันธนาการ” พันธนาการที่ว่ำนั้น ก็คือ โครงสร้างอำนาจสังคมการเมืองที่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกระแสสิทธิมนุษยชน โดยนัยที่เป็นสื่อปัจจัยของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้เอง สิทธิมนุษยชนจึงมีบทบาทหน้าที่ในเชิงเป็นเกณฑ์คุณค่าของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ในกระแสการพัฒนาภายใต้กรอบของทุนอุตสาหกรรมนิยมที่สังคมการเมืองไทยกำลังหลงใหลได้ปลื้มอยู่ในขณะนี้ ตัววัดเกณฑ์คุณค่าจะมุ่งกันแต่ที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่ง หมายถึง การกระจุกอำนาจและความมั่งคั่งอยู่ที่กลุ่มเจ้าของทุนและกลุ่มอำนาจเป็นใหญ่ แต่สำหรับหลักการสิทธิมนุษยชนแล้วสิทธิเสรีภาพอันเป็นรากฐานของคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือเป็นเกณฑ์คุณค่าวัดระดับความก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ในกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนแปลง เป็นเกณฑ์คุณค่าทำนองที่ ศาสตราจารย์ เวอร์ไทม์ ² (W.F. Wertheim) เรียกว่า “หลักการ

² W.F. Wertheim, *Evolution and Revolution : The Rising Wave of Emancipation*, Penguin Books ค.ศ. 1974 หน้า 40-48 คำวลี “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” เป็นคำแปลจาก “The Emancipation Principle” ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แห่งรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้คิดนำมาใช้ใน “คำนำ” เสน่ห์ จามริก สิทธิมนุษยชน : เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ.2542

ปลดปล่อยสู่อิสระ” (Emancipation Principle) กล่าวคือ อิสระจากเอกอำนาจกดขี่และครอบงำของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

ในฐานะที่เป็นทั้งสื่อหรือเหตุปัจจัย และเกณฑ์คุณค่าในวิถีชีวิตของมนุษย์และสังคมดังกล่าว ข้อที่น่าจะต้องทำความเข้าใจอันดับต่อไป ก็คือ ปฏิสัมพันธ์ของโครงสร้างอำนาจและกระแสนิยมมนุษย์ชนมีพื้นฐานความเป็นมาอย่างไร ในกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจการเมืองของไทย

สังคมไทยกับการพัฒนาการสิทธิมนุษยชน

ในความนำข้างต้น ได้เอ่ยไว้บ้างแล้วถึงพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในกระแสการเมืองภาคประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน กระแสปฏิรูปการเมืองที่ขยายตัวกว้างขวางหลังพฤษภาคมปี 2535 ในตัวเองเป็นเครื่องบ่งบอกว่า รูปแบบและกลไกเศรษฐกิจการเมืองที่เรียกขานกันว่าระบอบประชาธิปไตยนั้น โดยแท้จริงแล้ว เป็นเพียงเครื่องมือกดขี่ขูดรีดและลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนตลอดมา แทบไม่แตกต่างอะไรนักจากที่เคยเป็นอยู่ในยุคเผด็จการทหาร จริงๆ แล้วเป็นระบอบถาบันนิยมที่ต่อเนื่องสืบทอดกันมาเช่นนี้เอง รัฐบาล รวมทั้งกลุ่มอำนาจทั้งที่มาจาก “การเลือกตั้ง” จึงกระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนคนไทยที่บัญญัติไว้ชัดเจนในรัฐธรรมนูญอย่างหน้าตาเฉย โดยไม่รู้สึกลึกผิดแปลกอะไรเลย ! ขบวนการปฏิรูปการเมืองพากันชูประเด็นเรื่องทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงและซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง ซึ่งก็ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งเป็นที่ขานรับกันโดยทั่วไป แต่นั่นคงเป็นเพียงประเด็นปัญหาปลายเหตุสมุฏฐานของเรื่องจริงๆ ก็คือ ความล้มเหลวของสิทธิมนุษยชนในฐานะหลักการนำของสังคมการเมืองไทยภายใต้โครงสร้างอำนาจและกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา เพื่อที่ความ

เข้าใจถึงประเด็นปัญหาความล้มเหลวที่ว่ำนี และเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับพัฒนาการสิทธิมนุษยชนต่อๆ ไปในอนาคต ขอเชิญชวนให้ร่วมกันมอญย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยโดยสังเขปในที่นี้

พิเคราะห์จากแง่มุมของโครงสร้างสัมพันธ์ภาพทางอำนาจและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแล้ว อาจสรุปได้ว่า ในรอบศตวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจการเมืองไทยได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง 2 ยุคใหญ่ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ ยุคแรก เริ่มต้นด้วยแรงอิทธิพลกดดันจากจักรวรรดินิยมตะวันตกบีบบังคับให้เศรษฐกิจสังคมไทยต้องตกอยู่ภายใต้การะจำยอมถูกจำกัดอิธิปไตยบางส่วน โดยสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ.2398 อิทธิพลผลักดันจากศูนย์อำนาจภายนอกที่ว่ำนี เป็นปัจจัยหนุนแรงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมการเมืองไทย เริ่มต้นด้วยการต่อสู้ทางการเมืองรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ จากนั้น การปฏิรูปในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ก็เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดขบวนการเรียกร้องสิทธิเสียงทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งขยายวงกว้างออกไปเป็นลำดับ จาก “คำกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน” ร.ศ.103 (พ.ศ.2428) สู่กบฏ ร.ศ.130 (พ.ศ.2455) และในที่สุด การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475

ช่วง 25 ปีเศษต่อจากนั้น เป็นเรื่องของความผันผวนทางการเมืองอันเกิดจากการขัดแย้งต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันเองในหมู่ชนชั้นนำภายในวงราชการลงท้ายด้วยรัฐประหาร พ.ศ.2490 เป็นการสิ้นสุดสถานะบทบาททางการเมืองของคณะราษฎรผู้ก่อการปฏิวัติ 2475 พร้อมๆ กับเป็นการสิ้นสุดของหลักการสิทธิมนุษยชน ซึ่งคณะราษฎรพยายามสถาปนาขึ้นตามนัยของหลักหกประการ กล่าวคือ หลักอิธิปไตยแห่งชาติและสิทธิเสรีภาพ เสมอภาคของประชาชน

ช่วงสิบปีเศษจากนั้น พลังอำนาจก็เปลี่ยนผ่านไปสู่กลุ่มอำนาจรุ่นใหม่ ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส ดังเป็นที่ทราบกันนัยสำคัญของการเปลี่ยนผ่านอำนาจการเมืองที่วุ่นๆ นับเป็นการเปิดศักราชใหม่เข้าสู่ยุคที่ 2 ของประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองไทย กล่าวคือ ควบคู่กันไปกับการสถาปนาอำนาจตั้งตนร่วมอยู่ในค่าย “โลกเสรี”ต่อต้านปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์ระบอบเผด็จการทหารยังได้เปิดศักราชของการวางแผนพัฒนาประเทศในวิถีทางผลักดันให้เศรษฐกิจสังคมไทย ผนวกเข้าสู่กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมและระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีอย่างเต็มตัวเป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน และนี่คือที่มาที่ไปของกระแสอำนาจโลกาภิวัตน์ที่กำลังครอบครองครอบงำเศรษฐกิจการเมืองไทยอยู่ในเวลานี้ ทั้งนี้ โดยอาศัยสื่อเชื่อมโยงผ่านทางกลุ่มทุนและชนชั้นกลาง รวมทั้งบรรดาขุนนางนักวิชาการปัญญาชนทั้งหลายซึ่งประกอบกันเป็นชนชั้นนำและกลุ่มอำนาจใหม่ของยุคพัฒนา

ข้อที่พึงสังเกตและบันทึกไว้ ณ ที่นี้ ก็คือ พื้นฐานวัฒนธรรมการพึ่งพาของชนชั้นนำใหม่เหล่านี้ ซึ่งต่างก็ก่อตัวเติบโตขึ้นภายใต้อำนาจอิทธิพลอุปถัมภ์ค้ำจุนของราชการในชั้นต้น และต่อมาเข้าสู่กระแสอำนาจครอบงำของศูนย์อำนาจเศรษฐกิจการเมืองภายนอก อำนาจอิทธิพลอุปถัมภ์และการพึ่งพาที่วุ่นๆ กล่าวได้ว่า เป็นไปอย่างค่อนข้างเบ็ดเสร็จไม่ว่าจะมองกันในด้านทุนเทคโนโลยี หรือแม้กระทั่งตลาด วิกฤติเศรษฐกิจ 2540 และพันธะผูกพันเงินกู้ต่างประเทศทั้งหลาย ซึ่งอุบัติขึ้นก่อนรัฐธรรมนูญเล็กลง เป็นสัญญาณบ่งบอกให้เห็นประจักษ์ถึงสถานะบทบาทและทัศนคติพึ่งพิงและแปลกแยกของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทยหรือชนชั้นนำใหม่ได้เป็นอย่างดี

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า สถานะและสภาวะภายใต้การอุปถัมภ์พึ่งพาดังกล่าวนี้น ย่อมจะมีนัยและผลกระทบอย่างสำคัญต่อบรรดาทาสโกสถาบันและกลุ่มการเมืองทั้งมวลของไทย ซึ่งต่างก่อตัวและหล่อหลอมขึ้นมาภายใต้ทัศนวิสัยและ

ทัศนคติอันเป็นตัวกำหนดแนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเจริญรอยตาม กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมอย่างเคร่งครัด รวมทั้งยังเป็นการเปิดช่องทาง โอกาสของการแสวงอำนาจและความมั่งคั่งสำหรับตนเองและกลุ่มพันธมิตรทาง การเมือง ดังนั้น ปัญหาอุปสรรคการพัฒนาประชาธิปไตย สาเหตุใหญ่จึงไม่ใช่ เรื่องของการซื้อสิทธิขายเสียงในหมู่ประชาชนคนไทยอันเป็นปลายเหตุ หากอยู่ ที่ความตกต่ำทางวัฒนธรรมการเมืองของชนชั้นนำและกลุ่มอำนาจเอง ความ พยายามของขบวนการปฏิรูปการเมืองในเวลานี้ ในอันที่จะจัดอิทธิพลของ “ธุรกิจการเมือง” ในรูปแบบของการกำจัดปราบปรามการทุจริตฉ้อราษฎร์บัง หลวงอย่างดีก็เท่ากับเป็นการสะกิดสะเกอบบนพื้นผิวเท่านั้น ตราบเท่าที่ยังไม่ สามารถล้วงลึกลงไปถึงแก่นสารของนโยบายสาธารณะ และตราบเท่าที่หลักการ อธิปไตยแห่งชาติและสิทธิเสรีภาพ เสมอภาคของประชาชน ซึ่งสังคมไทยต้อง สูญเสียไปตั้งแต่รัฐประหาร 2490 ยังไม่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอย่างเป็น ระบบจริงจัง และเรียนรู้ปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ในสภาวะการพึ่งพาและความแปลกแยกของชนชั้นนำเช่นนี้ หลักการ สิทธิมนุษยชนนับเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างการเมือง ภาคประชาชน ตามนัยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และในทางกลับกัน ความ เป็นตัวเป็นตนของการเมืองภาคประชาชน ก็เป็นช่องทางสำหรับพัฒนาการอย่าง ยั่งยืนของหลักการสิทธิมนุษยชน ทั้งการเมืองภาคประชาชนและหลักการสิทธิ มนุษยชนต่างประกอบกันเป็นกระบวนการประชาสังคม อันจะนำไปสู่การ ปฏิรูปการเมืองภาครัฐอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นไปในด้านความโปร่งใส หรือ ธรรมาภิบาล หรือความรับผิดชอบรวมทั้งการจัดการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง และไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือระดับโลก

สิทธิมนุษยชนคนไทยในกระแสโลก

ข้อควรสังเกตประการต่อมา ก็คือว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสัมพันธ์ภาพทางอำนาจในสังคมการเมืองไทย ล้วนแต่เป็นผลกระทบมาจากพลังกดดันภายนอกแทบทั้งสิ้น ข้อแตกต่างสำคัญอยู่ที่ว่าในช่วงแรกการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงเป็นไปโดยมีเป้าหมายกุศโลบายชัดเจน เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งอิสรภาพอธิปไตยของชาติซึ่งเป็นพื้นฐานช่องทางนำไปสู่การสถาปนาหลักการสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคของประชาชนดังกล่าวข้างต้น โดยนัยนี้ อิสรภาพอธิปไตยและสิทธิมนุษยชนจึงประกอบเป็นหลักการนำสังคมควบคู่กันไป ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้ในช่วงที่สอง หลังจากการสูญเสียหลักการนำสังคมที่ว่านี้ไป สังคมไทยภายใต้ชนชั้นนำใหม่ ก็ถูกชักจูงให้เข้าสู่วิถีการเร่งรัดพัฒนาผนวกเศรษฐกิจของประเทศให้ต้องพึ่งพาขึ้นต่อศูนย์อำนาจเศรษฐกิจการเมืองโลก ในฉายาของเศรษฐกิจตลาดเสรี วิฤตเศรษฐกิจการเงินช่วงทศวรรษ 2540 ที่ต้องเผชิญกันในขณะนี้ ถ้าจะพิเคราะห์กันให้ถ่องแท้แล้ว มิใช่เรื่องของอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ฉับพลันเฉพาะหน้าอย่างที่อยากจะเข้าใจหรือพยายามอ้างอิงกัน หากแต่เป็นบทสรุปอันเป็นผลสืบเนื่องโดยแท้จากกระบวนการเร่งรัดพัฒนาแบบพึ่งพาตลอดช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา

ผลก็คือ สถานะเศรษฐกิจการเมืองของไทย ต้องอิงอาศัยอยู่กับสถานการณ์เป็นไปตามแต่จะกำกับจากศูนย์อำนาจภายนอก ระบบวิธีคิดในหมู่ชนชั้นนำใหม่ รวมทั้งบรรดานักวิชาการปัญญาชนนายหน้าทั้งหลายก็โน้มเอียงเป็นเช่นนั้น เสมือนหนึ่งเป็นสูตรสำเร็จ นโยบายและมาตรการเศรษฐกิจการเมืองจึงเป็นเรื่องของการตอบสนองความต้องการภายนอกโดยแทบจะไม่ต้องมีวิจารณ์ถ่วงะไรรนอกเหนือไปจากนั้นเลย ในสภาวะอัปยศและทาสทางปัญญา

เช่นนี้ กระบวนการทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง พรรคการเมือง และพิธีกรรมอื่นๆทั้งหลายภายใต้ระบบรัฐสภา จึงมองไม่เห็นความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องใส่ใจจริงจังในเรื่องสิทธิเสียงของมวลสามัญชนในเบื้องล่าง

ที่ว่ามานี้ เป็นภาพโดยสังเขปของสภาวะโครงสร้างสัมพันธ์ภาพทางอำนาจภายใต้ระบอบรัฐสภายุคพัฒนา สถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองของโลก มีการผันแปรอย่างสำคัญในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก่อตัวเติบโตใหญ่ของบรรษัทข้ามชาติและตลาดกองทุนโลก เศรษฐกิจโลกตะวันตกถดถอย เป็นการกระตุ้นความต้องการระบายเงินลงทุนออกสู่ต่างประเทศ ความเจริญก้าวหน้ากระโดดของเทคโนโลยี ทั้งในด้านข่าวสารข้อมูล และในด้านชีวภาพ และมาในทศวรรษสุดท้าย การล่มสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ อันหมายถึง การสิ้นสุดของพลังถ่วงดุลอำนาจเศรษฐกิจการเมืองและการทหารในเวทีโลก เป็นการเปิดช่องทางต่อสถานการณ์ผันแปร ทั้งหมดนี้ ทางด้านของชนชั้นนำไทยก็ขานรับกระแสเศรษฐกิจ/เศรษฐกิจศาสตร์ตลาดเสรีอย่างสุดเหวี่ยงเช่นกัน เริ่มต้นด้วยประกาศยกป้ายชื่อประเทศไทยขึ้นเป็น “บรรษัทรวมไทย” เปิดการลงทุนต่างชาติด้วยแรงจูงใจ แรงงานและทรัพยากรธรรมชาติราคาถูก ประกาศการเข้าสู่ยุค “โซติช่วงชั้ววล” ประกาศเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า การเปิดเสรีทางการค้า ตามด้วยการเปิดเสรีทางการเงิน และในท้ายที่สุด เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ และความล้มละลายหายนະของบรรดาธุรกิจและสถาบันเศรษฐกิจการเงินทั้งหลาย ดังที่เห็น ๆ กันอยู่

ที่จำเป็นต้องบรรยายถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงของทุนนิยมโลกและการขานรับจากชนชั้นนำไทย ก็เพื่อต้องการที่จะบอกว่า ทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบอย่างสำคัญอีกวาระหนึ่งต่อสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ได้กล่าวมาแล้วถึงสภาวะความเป็นอำนาจนิยมของระบอบรัฐสภาอันสืบทอด มาตั้งแต่ครั้งเผด็จการจอมพลสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 และพฤษ

ภาพมิม 2535 แทบจะไม่เกิดผลเปลี่ยนแปลงอะไรต่อโครงสร้างสัมพันธภาพเชิงอำนาจนิยมที่ว่ำนี ยิงไปกว่ำนัน ทศนคคทำที่อันแปลกแยกของบรรดา “นักเลือกตั้ง” เองดู่จะย่งทำให่สถำนการณ่เลวร้ายหนักขึ้นไปอีกทั้งในดำนของสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมืองและในดำนของสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่งไรก็ดีสถำนการณ่สิทธิมนุษยชนที่ว่ำนี ก็ย่งดู่เป็นปัญหระหว่งอำนำจรัฐกับประชาชนตามความเข้าใจโดยทั่วไป ไม่มีการตั้งค้ำถาม หรือข้อก้งขำอะไรมำกนักถึงบทบำทอิทธิพลของอำนำจภำยนอกแต่ความผันแปรของเศรษฐกิจการเมืองโลก ทรงพลำนุภำพควบคุมครอบงำอย่งค่อนขำงเบ็ดเสร็จทั้งในดำนทุนเทคโนโลยีและตลาด เหลำนันเป็นเครื่องบ่งบอกให้เห่นอย่งชัดแจ้งทั้งฉำกและตัวละครใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกัประเด็นปัญหำการละเมิดสิทธิมนุษยชน แม้แต่สถำบันเศรษฐกิจการเงินระหว่งประเทศ อย่งเช่น กองทุนการเงินระหว่งประเทศและธนำครำโลก ซึ่งเคยเป็นทีเชื่อถื่อเข้ำใจกันในฐานะเป็นภำควิชำชีพวิชำการที่เป่นกลำงปลอดจากค้ำนิยมหรืออำนำจผลประโยชน์ใด ๆ ก็ไม่พ้นจะถูกตั้งค้ำถามและตรวจสอบ

ในสถำนการณ่ใหม่เช่นนี้ ความหมำยและเนื้อหาสาระของประเด็นปัญหำการละเมิดสิทธิมนุษยชน ย่อมจะต้องขยำยขอบขำยออกไป ไม่เฉพำะแต่ในดำนของฝำยผู้กระทำ ซึ่งครอบคลุมรวมไปถึง ฝำยอำนำจรัฐ และบริษัทขำมขำติ รวมทั้งสถำบันเศรษฐกิจการเงินระหว่งประเทศดั่งกล่ำวเล้วเทำนัน หำกย่งเป็นไปในทำงดำนของฝำยผู้ถูกกระทำด้วย กล่ำวคือ ไม่ได้จำกััดเพียงเรื่องของปัจเจกบุคคลภำยในกรอบวัฒนธรรมและนิติธรรมแบบตะวันตก หำกย่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงไปถึงบูรณภำพความเป็นชุมชนและฐำนทรพย์ำการธรรมขำติอีกด้วยตามแต่กรณี รัฐธรรมนูญมำตรำ 46 เป็นตัวอย่างหนึ่งของความพยายามทำนนิติศำสตร์ที่ให้การรับรู้รับรองถึงสิทธิชุมชนท้องถิ่นชนบท ซึ่งเป่นฐำนของการปกป้องคุ้มครองวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีอันผูกพันเชื่อมโยงอยู่กั

ภูมิปัญญาในการธำรงรักษาไว้ซึ่งบูรณภาพของฐานทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพกรณีชัดเจนตัวอย่างก็มีอย่างเช่น ป่าชุมชน ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนประมงพื้นบ้าน เป็นต้น โดยนัยนี้ สิทธิชุมชนท้องถิ่น จึงสื่อความหมาย สัมพันธ์ไปด้วยกันอย่างใกล้ชิดกับคุณค่าความสำคัญของหลักการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนอันหมายรวมถึงวิถีชีวิตของทั้งคน ชุมชน และนิเวศ ตามความจริง แล้วกระแสชุมชนท้องถิ่นที่ว่านี้ มิได้จำกัดอยู่สำหรับสังคมไทยเท่านั้นหากเป็น ปรากฏการณ์ที่พบเห็นอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในดินแดนที่ตกอยู่ภายใต้ อำนาจการครอบครองของต่างชาติมาช้านานในประวัติศาสตร์ และนับวันจะขยาย ตัวเรียนรู้กว้างขวางยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ และในรูปลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย กันออกไปตามบริบททางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง และ วัฒนธรรม จะเรียกว่าเป็นโลกาภิวัตน์อีกกระแสหนึ่งก็ย่อมได้ จะแตกต่างกัน โดยนัยสำคัญ ก็ตรงที่เป็นกระแสโลกาภิวัตน์ของมวลสามัญชนจากเบื้องล่างใน ฐานะเป็นฝ่ายผู้ถูกระทำภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ฝ่ายผู้กระทำจากเบื้องบน

ประเด็นปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่นนี้ อาจฟังดูเป็นเรื่องที่นอกเหนือ ออกไปจากเรื่องของสิทธิมนุษยชนที่เคยประสบและเรียนรู้กันมาแต่ความจริง แล้ว โดยรากฐาน ก็คือ เรื่องของสิทธิในชีวิตนั่นเอง ซึ่งเป็นหลักการสิทธิสากล อันพึงมีพึงได้สำหรับมวลมนุษยชนทุกยุคทุกนามเพียงแต่ว่าขอบข่ายของปัญหาสิทธิ ชุมชน มิได้จำกัดอยู่ที่ปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากครอบคลุมไปถึงระดับชุมชน และฐานทรัพยากรอันประกอบเป็นปัจจัยของการดำรงชีวิตร่วมกันในชุมชน นอก จากนั้น โดยธรรมชาติของความเป็นสังคมฐานทรัพยากร อย่างเช่นสังคมไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคปาเซตริอัน ยังเป็นปัจจัยทำให้ความหมายของ “สิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม” ค่อนข้างแตกต่างไปจากที่เข้าใจและ ปฏิบัติกันในสังคมอุตสาหกรรม กล่าวคือ ในขณะที่สิทธิเศรษฐกิจ และสังคม สำหรับสังคมอุตสาหกรรม สื่อความหมายกระเดียดไปในทางเป็นสวัสดิการ

สังคมในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ นายจ้างกับลูกจ้าง แต่สำหรับสังคมฐานทรัพยากรแล้ว สิทธิเศรษฐกิจ และสังคม โดยสาระเป็นไปในเรื่องของสิทธิพัฒนาตนเองและพึ่งตนเองเป็นหลักใหญ่ เรียกได้ว่า เป็นสิทธิที่ตั้งอยู่บนฐานของการกำหนดใจตนเอง หรือปกครองตนเองโดยแท้จริงดังที่กำลังมีการกล่าวขวัญกันถึงเรื่องของ ชุมชนชนบทพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียงเศรษฐกิจชุมชน ฯลฯ อยู่ในเวลานี้ และทั้งหมดเป็นขบวนการชุมชนที่ยืนหยัดต่อสู้ เพื่อปกป้องสิทธิอันชอบธรรมของตนเองต่อกระแสโลกาภิวัตน์และนโยบายการพัฒนา ในนามของ “ระบียบเศรษฐกิจใหม่ระหว่างประเทศ” หรือ เศรษฐกิจตลาดเสรี

ปัญหาท้าทายทางนิติศาสตร์ต่อกรณีสิทธิชุมชนดังกล่าวนี้ อยู่ที่ว่าจะมีช่องทางให้ได้บังเกิดผลบังคับทางกฎหมายอย่างไร ในเมื่อระบบและวิถีคิดของนิติศาสตร์ไทยยึดมั่นถือมั่นอยู่แต่ตัวบทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นระบบและวิถีคิดที่กระเจิดไปในทางอำนาจนิยมซึ่งมีสูตรสำเร็จกำหนดให้สิทธิทั้งหลายทั้งปวงต้องมีอยู่เป็นอยู่ “ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย” หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ สิทธิเสรีภาพเป็นเพียงเรื่องที่สุดแต่ฝ่ายอำนาจจะประทานลงมาให้จากเบื้องบน และถ้ายังคงเป็นไปเช่นนั้นแล้วไซ้ หลักนิติธรรม ก็ย่อมไร้ความหมาย กลายเป็น นิติพระราชย์ ที่ขึ้นอยู่กับอำนาจพลการของกลุ่มคนผู้ครองอำนาจ อนึ่ง นอกจากเป็นปัญหาท้าทายเชิงวิชาการและสถาบันแล้ว ยังจะต้องเผชิญอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้กับการโต้แย้งจากชุมชนท้องถิ่นที่กำลังมีเสียงเรียกร้องให้วัฒนธรรมประเพณี การจัดระเบียบชุมชนได้รับการรับรู้รับรองสถานะทางกฎหมายของบ้านเมืองในฐานะเป็นเสมือนธรรมนูญชุมชนที่มีผลบังคับทางสังคมอันมีความศักดิ์สิทธิ์ในภาคปฏิบัติ เสียยิ่งกว่าตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกระบวนการยุติธรรมของรัฐ

ในประการสำคัญ รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” นี้ นอกเหนือไปจากบทบัญญัติหมวดว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยแล้ว ก็ยังมีบทบัญญัติแยก

อำนาจศาลยุติธรรมให้เป็นอิสระจากกระทรวงยุติธรรมอันเป็นอำนาจฝ่ายบริหารอย่างชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งกำหนดให้ศาลและองค์กรอิสระอื่นๆ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง ทั้งหมดเหล่านี้เป็นการสะท้อนเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนที่จะยึดถือเอาสิทธิมนุษยชนเป็นหลักการนำของสังคมและกระบวนการยุติธรรม อันเป็นทางเลือกจากวัฒนธรรมอำนาจนิยม ที่ยังคงครอบงำอยู่ทั้งในวงการเมืองและนิติศาสตร์ไทยตลอดมา เป็นปัญหาความลึกลับขัดแย้งที่จะทวีความร้อนแรงและรุนแรงขึ้น โดยลำดับของความร้อนแรงและรุนแรงของกระแสโลกาภิวัตน์อันก้าวร้าวต่อสิทธิมนุษยชนคนไทยทั้งหลาย แต่ทว่าดูจะยังไม่มีคำตอบที่จะช่วยบรรเทาคลี่คลายปัญหาให้เป็นไปในแนวทางที่เอื้อต่อเจตนารมณ์แห่งหลักการสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะเป็เนืองปมสำคัญยิ่งต่อโอกาสช่องทางของการพัฒนาที่สร้างสรรค์และยั่งยืนโดยแท้จริง

รวมความแล้ว พัฒนาการทางเศรษฐกิจการเมือง โดยเฉพาะในช่วง 40 ปีเศษที่ผ่านมา ยังผลให้ปัญหาสิทธิมนุษยชนทวีความยุ่งยากสลับซับซ้อน นอกเหนือออกไปจากองค์ความรู้และประสบการณ์เป็นมาในประวัติศาสตร์ จากแง่มุมเฉพาะของวัฒนธรรมตะวันตก เป็นองค์ความรู้และกระบวนการทัศน์ที่จำกัด แต่เพียงว่า สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องปัญหาของระดับปัจเจกบุคคล และอะไรก็ตามที่จะเข้าข่ายเรื่องของสิทธิมนุษยชนจะต้องอยู่ภายในกรอบของตัวบทกฎหมายที่ใช้บังคับ ความจริงมีอยู่ว่าองค์ความรู้และกระบวนการทัศน์เช่นว่านี้ คับแคบเกินกว่าที่จะให้คำตอบ หรือ ทางเลือกสำหรับปัญหาสิทธิมนุษยชนยุคโลกาภิวัตน์คริสต์สหัสวรรษ 2000 นี้ได้ ที่ร้ายยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ ปัจเจกนิยมและสิทธิทรัพย์สินที่มีตามมาในลัทธิตะวันตก กำลังก่อการคุกคามล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนไปทั่วทั้งโลก ตรงนี้ไม่ใช่หลักการสากลอย่างแน่นอน หากเป็นเรื่องของประสบการณ์ในประวัติศาสตร์พัฒนาการสิทธิมนุษยชนของสังคมโลกตะวันตก

ตกเอง ข้อที่จะต้องยืนยัน ณ ที่นี้ ก็คือว่า ความเป็นสากลของหลักการสิทธิมนุษยชน จะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพที่ทำลายสิทธิเสรีภาพทั้งนี้ด้วยหลักการเหตุผลที่ว่า สิทธิมนุษยชนประกอบเป็นชุดของสิทธิด้านต่าง ๆ ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้ และหลักการที่ว่านี้ ก็เป็นที่รู้รับรองและยืนยันตลอดมา ในระดับองค์การสหประชาชาติ

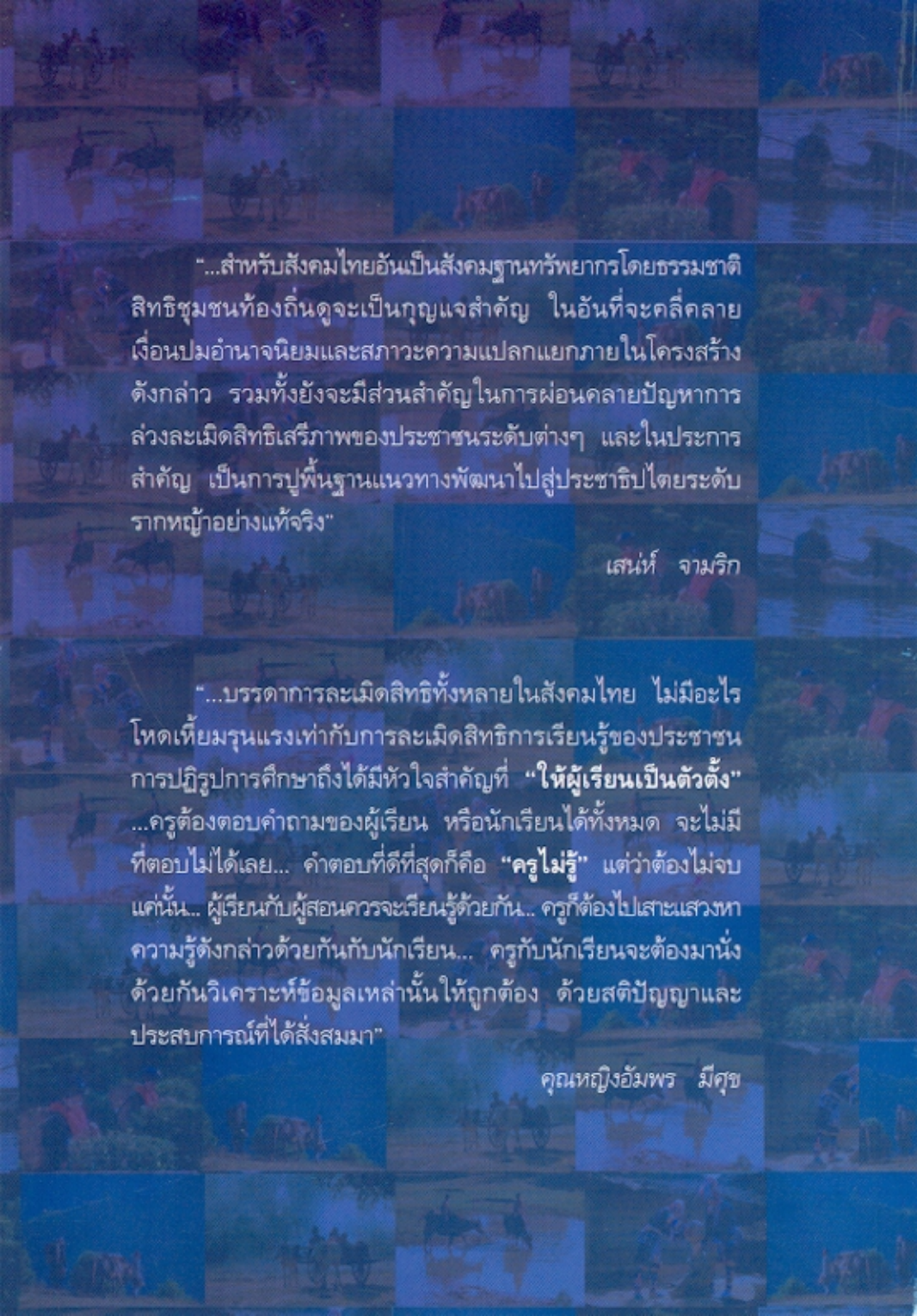
ส่งท้าย

จากการพิเคราะห์ทบทวนถึงพัฒนาการสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะในช่วงยุคพัฒนาและสภาวะปัญหาจากผลกระทบภายใต้กระแสเศรษฐกิจตลาดเสรี รวมทั้งสภาวะพึ่งพาและแปลกแยกของชนชั้นนำทั้งหมดเหล่านี้ชวนให้สรุปได้ว่า นอกเหนือไปจากความพยายามและ มาตรการต่าง ๆ ในอันที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิของมวลชนผู้ด้อยโอกาสเป็นเรื่องเป็นรายเป็นภารกิจเฉพาะหน้าตามที่รัฐธรรมนูญเปิดช่องไว้ ทั้งในด้านสิทธิราษฎรและสิทธิการเมือง และในด้านสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป้าหมายและกระบวนการระยะยาวก็คงจะต้องมุ่งไปที่ตัวโครงสร้างสัมพันธภาพทางอำนาจเป็นสำคัญ ในแง่นี้ สำหรับสังคมไทย อันเป็นสังคมฐานทรัพยากร โดยธรรมชาติสิทธิชุมชนท้องถิ่นจะเป็นกุญแจสำคัญในอันที่จะคลี่คลายเงื่อนไขปมของอำนาจนิยมและสภาวะความแปลกแยกภายในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งยังจะมีส่วนสำคัญในการผ่อนคลายปัญหาการล่องละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนระดับต่าง ๆ และในประการสำคัญ เป็นการปูพื้นฐานแนวทางพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง

แต่นั้นย่อมหมายถึงว่า จำเป็นต้องมีการปรับองค์ความรู้และกระบวนการทัศน์เรื่องสิทธิมนุษยชนเสียใหม่ เป็นทางเลือกจากลัทธิปัจเจก นิยมสุดโต่ง ยึดถือเอาการแข่งขันช่วงชิงแสวงประโยชน์สูงสุดส่วนตนเป็นคุณธรรม ซึ่งในที่สุด

สิทธิก็กลับกลายเป็นเครื่องมืออำนาจนิยมที่ทำลายสิทธิเสรีภาพ ในท่ามกลาง
วิกฤตเศรษฐกิจ สังคม และสิทธิมนุษยชนที่เป็นอยู่ในขณะนี้ กำลังมีเสียงเรียกร้อง
ให้ระดมกำลังความคิด เพื่อแสวงหาเกณฑ์คุณค่าจากแหล่งวัฒนธรรมนอก
ตะวันตก อย่างน้อย เพื่อขยายกระบวนทัศน์ให้เกิดความตระหนักสำนึกในคุณค่า
ของการถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างสิทธิเสรีภาพของตนเองกับ
เพื่อนมนุษย์อื่นๆ กับทั้งระหว่างชนรุ่นปัจจุบันกับอนุชนรุ่นต่อไป โดยเฉพาะใน
ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบูรณภาพของฐานทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศ ทั้งนี้ไม่ใช่เป็น
การแบ่งแยก หรือเผชิญหน้าระหว่างเกณฑ์คุณค่าตะวันตกและนอกตะวันตก
หากแต่เพื่อให้เกิดการผานสังเคราะห์หลักการสิทธิมนุษยชนให้ขึ้นสู่ระดับความ
ชอบธรรมและความเป็นสากลโดยแท้จริง

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล
ย่อมได้รับการคุ้มครอง

“...สำหรับสังคมไทยอันเป็นสังคมฐานทรัพยากรโดยธรรมชาติ สิทธิชุมชนท้องถิ่นดูจะเป็นกุญแจสำคัญ ในอันที่จะคลี่คลาย เงื่อนปมอำนาจนิยมและสภาวะความแปลกแยกภายในโครงสร้าง ดังกล่าว รวมทั้งยังจะมีส่วนสำคัญในการผ่อนคลายปัญหาการ ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนระดับต่างๆ และในประการ สำคัญ เป็นการปูพื้นฐานแนวทางพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยระดับ รากหญ้าอย่างแท้จริง”

เสน่ห์ จามริก

“...บรรดาการละเมิดสิทธิทั้งหลายในสังคมไทย ไม่มีอะไร โหดเหี้ยมรุนแรงเท่ากับการละเมิดสิทธิการเรียนรู้ของประชาชน การปฏิรูปการศึกษาถึงได้มีหัวใจสำคัญที่ “ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง” ...ครูต้องตอบคำถามของผู้เรียน หรือนักเรียนได้ทั้งหมด จะไม่มี ที่ตอบไม่ได้เลย... คำตอบที่ดีที่สุดก็คือ “ครูไม่รู้” แต่ว่าต้องไม่จบ แค่นั้น... ผู้เรียนกับผู้สอนควรจะเรียนรู้ด้วยกัน... ครูก็ต้องไปแสวงหา ความรู้ดังกล่าวด้วยกันกับนักเรียน... ครูกับนักเรียนจะต้องมานั่ง ด้วยกันวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นให้ถูกต้อง ด้วยสติปัญญาและ ประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา”

คุณหญิงอัมพร มีสุข